

Η Φ Α Ρ Ι Σ

Εκδίδεται από τον Σύλλογο Αποφοίτων Σχολείων Φάριδος
ΕΔΡΑ: Ξηροκάμπι Σπάρτης

●
Συντακτική Επιτροπή: Γεώργ. Θ. Καλκάνης, Θεόδ. Σ. Κατσου-
λάκος, Παναγ. Η. Κομνηνός

●
Επιμελητής έκδοσης: Σταύρος Θ. Κατσουλάκος, Συρακουσών 101,
Λαμπρινή, Αθήνα, τηλ. (01) 25 15 864

Ταμίαις: Ιωάννης Π. Κονίδης, Ξηροκάμπι, τηλ. (0731) 35 029

ΣΥΝΔΡΟΜΗ:

Εσωτερικού ετήσια Δραχμές 1.500

Εξωτερικού ετήσια Δολάρια Η.Π.Α. 25

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
<i>Δ. Β. Βαγιακάκου</i> , Δήμος Φάριδος και όχι Δήμος Φαρίδος ή Φάριος	3
<i>Π. Ι. Παναγιωτογιάννου</i> , Συνέδριο της Εταιρείας Λακωνικών Σπουδών στο Ξηροκάμπι	21
<i>Ν. Μπουραζέλη</i> , Συμμεθητές και αργότερα αντίπαλοι	22
<i>Τ. Δ. Βολτή</i> , Το μυστήριο του σεντουκιού	23
<i>Δ. Π. Δικαιάκου</i> , Από τις απορίες του λαού μας	26
<i>Οδυσσέα</i> , Ο φίλος μου ο Πότης και το μυστικό του	27
<i>Καλομοίρας Κουτσουμπού-Κονίδη</i> , Ο Χριστόφορος που ήταν Χριστόδουλος	29
<i>Π. Κομνηνού</i> , Αντώνιος Μιχαλακέας	30
Επικήδειος για τον Γιώργο Μενούτη	32
<i>Δ. Χ. Αμοιρίδη</i> , Το παράπονο του μετανάστη	33
Συνδρομές	33
<i>Β. Χ. + Η. Μ.</i> , Της αγοράς	34
Σύμπτωμα των καιρών	34
Τα νέα μας	39

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:

Τα Μυλοβάγενα στο Ξηροκάμπι, κάποτε...

(όπως τα αναπαρέστησε ο Γ. Θ. Καλκάνης)

Η Φ Α Ρ Ι Σ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΦΑΡΙΔΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ' ◀ ΤΕΥΧΟΣ 29ο ◀ ΜΑΪΟΣ 2001

Δικαίον Β. Βαγιακάκου δ.Φ.

Ἐπιτ. Γεν. Δ/ντοῦ τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΦΑΡΙΔΟΣ

Εἰσαγωγικά

Μία μικρὰ ἀναδρομὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ὀνοματοθεσίας τῶν δήμων, πόλεων, κωμοπόλεων, χωρίων καὶ οἰκισμῶν μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους (1833) θὰ διαφωτίσῃ τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα.

Τὸ συσταθὲν κράτος ἀμέσως κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν πρὸς ἀνασύστασιν τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Ὁθωνος τὸ ἔργον αὐτὸ ἐπεχείρησεν ὁ Γερμανὸς Λουδοβίκος Ross (1805-1859), ἔφορος ἀρχαιοτήτων τῆς Πελοποννήσου καὶ πρῶτος καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν (1837-1844), εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Reisen καὶ Reisenruten durch Griechenland. Erster Teil. Reisen in Peloponnesum, Berlin 1841.

Εἰς Βασιλικὸν Διάταγμα τοῦ Ὁθωνος τῆς 11 Σεπτεμβρίου 1843 μετὰ τῶν ἄλλων ἀναφέρεται: «Ἐπιθυμοῦντες νὰ διασώζωσι τὰ ὀνόματα τῶν νέων πόλεων, χωρίων, ὁδῶν ἢ πλατειῶν τὴν μνήμην διαφόρων θέσεων τῆς ἀρχαίας Γεωγραφίας, καθὼς καὶ διαφόρων ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς παλαιᾶς καὶ νεωτέρας ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους... διορίζομεν Ἐπιτροπὴν ἔχουσαν ἔργον τὴν ἀνεύρεσιν, ἐξακριβῶσιν καὶ ἔγκρισιν τῶν τοιούτων ὀνομάτων, συγκειμένην δὲ ἐκ τῶν κυρίων Γ. Αἰνιάνου συμβούλου Ἐπικρατείας, Κ. Ἀσωπίου καθηγητοῦ Φιλολογίας, Ἀ. Ραγκαβῆ συμβούλου Ὑπουργικοῦ καὶ Νικολαΐδου Λιβαδέως καθηγητοῦ καὶ Ὑπουργικοῦ συμβούλου».

Νέα προσπάθεια πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος ἐξεδηλώθη διὰ τῆς δημοσιεύσεως τὴν 31 Μαΐου 1909 Διατάγματος «Περὶ συστάσεως Ἐπιτροπείας πρὸς μελέτην τῶν τοπωνυμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξακριβῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ λόγου αὐτῶν».

Ἡ πρώτη Ἐπιτροπεὶα ἀπετελέσθη ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς Πανεπιστημίου Νικ. Πολίτην (πρόεδρον), Σπ. Λάμπρον, Γ. Χατζιδάκιν, Γρ. Βερναδάκην, Χ. Τσουνταν καὶ Π. Καββαδῖαν καθηγητὴν Πανεπιστημίου καὶ ἔφορον ἀρχαιοτήτων, Κ. Παπαμι-

χαλόπουλον βουλευτήν, Δ. Καμπούρογλου έφορον Έθνικῆς Βιβλιοθήκης, Α. Βαμπᾶν τμηματάρχην Έπουργείου Έσωτερικῶν, Κλ. Στεφάνου διευθυντήν Άνθρωπολογικοῦ Μουσείου, Γ. Σωτηριάδην έφορον αρχαιοτήτων, Μ. Χρυσσχόου χαρτογράφον, Κ. Ράδον καθηγ. ναυτικῆς Έστορίας καί Γ. Χωματιανόν διευθυντήν Έπηρεσίας απογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Κράτους. Βραδύτερον εξέλεγχαν καί ἄλλα μέλη καί ἄλλαι συνεκροτήθησαν Έπιτροπεῖαι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν.

Κανὼν τῆς ἐργασίας τῶν Έπιτροπειῶν ἤτο ὅτι «πᾶσα οἰαδήποτε σοβαρὰ περὶ τῶν τοπωνυμίων ἐργασία πρέπει νὰ ἐδράζηται ἐπὶ ἐμβροιοῦς ἐπιστημονικῆς γνώσεως τῶν ἐν αὐταῖς ἱστορικῶν στοιχείων. Πᾶσα δὲ ἀπόπειρα πρὸς μεταβολὴν τοπωνυμίας, ἄνευ ἐπιγνώσεως τοῦ ἱστορικοῦ λόγου αὐτῆς ἐλέγχει ἀσύγγνωστον ἐπιπολαιότητα».

Βάσει τοῦ κανόνος αὐτοῦ εἰργάσθησαν αἱ ἐκάστοτε Έπιτροπεῖαι ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῶν δήμων κατὰ τὴν πρώτην διοικητὴν διαίρεσιν τοῦ Κράτους.

Θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὴν Λακωνίαν καί εἰδικώτερον εἰς τὰς ἀναφερομένας ὑπὸ τοῦ Όμήρου πόλεις, διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν ὁποίων ἡ Έπιτροπεῖα ὠνόμασε τοὺς συγκροτηθέντας πρώτους νέους δήμους τῆς περιοχῆς, οἱ ὅποιοι ἤσαν: 1) Δ ἤ μ ο ς Σ π ᾶ ρ τ η ς, 2) Δ ἤ μ ο ς Φ ᾶ ρ ι δ ο ς, 3) Δ ἤ μ ο ς Μ ἔ σ σ η ς, 4) Δ ἤ μ ο ς Β ρ υ σ ε ι ῶ ν, 5) Δ ἤ μ ο ς Α ὕ γ ε ι ῶ ν, 6) Δ ἤ μ ο ς Ἀ μ υ κ λ ῶ ν, 7) Δ ἤ μ ο ς Ἐ λ ο υ ς, 8) Δ ἤ μ ο ς Ο ἰ τ ῦ λ ο υ.

Καί διὰ νὰ περιορισωμεν ἀκόμη τὸ θέμα, θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα τὴν πορείαν μόνον τοῦ Δ ἤ μ ο υ Φ ᾶ ρ ι δ ο ς.

Ι. Δῆμος Φάριδος

Ό δήμαρχος τοῦ Δ ἤ μ ο υ Φ ᾶ ρ ι δ ο ς τοῦ νομοῦ Λακωνίας κ. Π. Παναγιωτουνάκος μοῦ ἀπέστειλεν ἐγγραφον τοῦ Έπουργείου Έσωτερικῶν πρὸς αὐτόν, διὰ τοῦ ὁποίου καλεῖται τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον νὰ μετονομάσῃ τὸν ἀπὸ τῆς συστάσεώς του (1836) Δ ἤ μ ο υ Φ ᾶ ρ ι δ ο ς εἰς Δ ἤ μ ο υ Φ ᾶ ρ ι ο ς. Έπειδὴ τὸ θέμα ἔχει πολλαπλοῦν ἐνδιαφέρον, θὰ παρακολουθήσωμεν τὴν πορείαν αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχήν.

Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ « Σ χ ε δ ῖ ο υ Κ α π ο δ ῖ σ τ ρ ι α ς » περὶ τῆς νέας διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ Κράτους, ὁ παλαιὸς Δ ἤ μ ο ς Φ ᾶ ρ ι δ ο ς παρουσιάζεται εἰς τὸ σχετικὸν διάταγμα ὑπὸ τὸ ὄνομα Δ ἤ μ ο ς Φ ᾶ ρ ῖ δ ο ς. Δὲν γνωρίζω ἐὰν πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ σφάλματος ὡς πρὸς τὸν τονισμόν τῆς λέξεως ἢ ἐὰν πρόκειται περὶ παραμορφώσεως τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος Φ ᾶ ρ ι ς ὑπὸ τοῦ εἰσηγηθέντος τὸν νέον τύπον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

Ός ἤτο φυσικόν, ὁ δήμαρχος Φάριδος, θεωρήσας ἐσφαλμένον τὸ νέον ὄνομα τοῦ Δήμου, δι' ἐγγράφου του πρὸς τὸ Έπουργεῖον Έσωτερικῶν ἐζήτησε τὴν διόρθωσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ δήμου εἰς τὸν ὀρθὸν τύπον Δ ἤ μ ο ς Φ ᾶ ρ ι δ ο ς.

Τὸ Έπουργεῖον, κατόπιν τούτου, ἀπέστειλεν ἐγγραφον πρὸς τὸν δήμαρχον, τὸ ὁποῖον, διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ θέματος, δημοσιεύομεν:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΔΗΜ. Δ/ΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ
ΓΕΝ.Δ/ΣΗΣ ΤΟΠ.ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Δ/ΝΣΗ ΟΡΓ.ΚΑΙ ΛΕΙΤ.ΟΤΑ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓ/ΣΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤ. ΟΤΑ
Ταχ.Δ/ση : Σταδίου 27
Ταχ.Κωδικας : 10183 Αθήνα
TELEX :
TELEFAX : 3233027
Πληροφορίες : Μ. Νίκου
Τηλέφωνο : 3223521/416

Αθήνα 16 Μαρτίου 2001

Αριθ.Πρωτ.: οικ. 9456

Προς: Τον Δήμο Φαρίδος
Ν. Λακωνίας

Κοιν.:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΙΔΟΣ
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 470/28-3-01

Θ Ε Μ Α : Μετονομασία του Δήμου Φαρίδος Ν. Λακωνίας.
Σ Χ Ε Τ. : Το υπ' αριθμ. 5461/2000 έγγραφο της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Σε συνέχεια του ανωτέρω σχετικού εγγράφου της Περιφέρειας Πελοποννήσου με το οποίο μας διαβιβάστηκε η υπ' αριθμ. 53/2000 απόφαση του Δημοτικού σας Συμβουλίου με την οποία ζητείται η μετονομασία του Δήμου Φαρίδος σε Δήμο Φάριδος σας γνωρίζουμε ότι το Συμβούλιο Τοπωνυμιών στη συνεδρίασή του που έλαβε χώρα την 28η Δεκεμβρίου 2000, ομόφωνα απεφάσισε ότι η ορθή ονομασία του Δήμου είναι «Δήμος Φάριος».

Καλούμε λοιπόν το Δημοτικό σας Συμβούλιο να λάβει νέα απόφαση περί μετονομασίας του Δήμου στο ορθό «Δήμος Φάριος».

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΝΟΜΗ:
Δ/σή μας

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Π. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Δ/ΝΣΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Δ. ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Ἐπειδὴ πρόκειται περὶ ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου Τοπωνυμιῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν, ἐχούσης θέμα τὸ Ὀμηρικὸν τοπωνύμιον Φᾶρις τοῦ νομοῦ Λακωνίας, νομίζω ὅτι μία ἐξέτασις τοῦ θέματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων πηγῶν θὰ δώσῃ τὸν ὀρθὸν τύπον τῆς λέξεως εἰς τὴν τοπωνυμικὴν χρῆσιν αὐτῆς.

Φᾶρις - Φάριδος

Τὴν πρώτην μαρτυρίαν τοῦ ὀνόματος ἔχομεν εἰς τὸν Ὀμηρον (Ἰλιάς Β 582), ὅπου ἀναφέρονται αἱ διατελοῦσαι ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Μενελάου πόλεις τῆς Λακωνίας, αἱ ὅποια ἀπέστειλαν ἄνδρας καὶ ἐξήκοντα πλοῖα εἰς τὴν κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατείαν. Γράφει ὁ Ὀμηρος (Ἰλ. Β 581-587):

Οἱ δ' εἶχον κοίλην Λακεδαίμονα κητώεσσαν,
582 Φᾶριν τε Σπάρτην τε, πολυτρήρωνά τε Μέσσην,
Βρυσειάς τ' ἐνέμοντο καὶ Ἀνγείας ἑρατειάς,
οἱ τ' Ἀμύκλας εἶχον, Ἔλος τ', ἔφαλον πτολίεθρον,
οἱ τε Λάαν εἶχον, ἠδ' Οἰτυλον ἀμφενέμοντο·
τῶν οἱ ἀδελφεὸς ἦρχε, βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος,
ἐξήκοντα νεῶν.

Μετὰ ταῦτα ἀναφέρει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ὁ Στράβων (363) γράφων: «Ὑποπέπτωκε δὲ τῷ Ταῦγετῷ ἢ Σπάρτῃ ἐν μεσογαίᾳ καὶ Ἀμύκλαι, οὗ τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερόν, καὶ ἡ Φᾶρις ἔστι μὲν οὖν ἐν κοιλοτέρῳ χωρίῳ τὸ τῆς πόλεως ἔδαφος καίπερ ἀπολαμβάνον ὄρη μεταξὺ». Καὶ κατωτέρω (364) ὁ ἴδιος γράφει: «καὶ γὰρ ὀμορεῖν τοῖς κύκλῳ, Φάριδι δὲ ἀρχαίῳ, πλείστην ἀπὸ τῶν ἐντὸς ἀσφάλειαν ἐχούση».

Κατόπιν, ὁ μετὰ τὸν Στράβωνα Παυσανίας εἰς τὰ Λακωνικά του (κεφ. 20, 3) λέγει: «Διαβᾶσι δὲ αὐτόθεν ποταμὸν Φελλίαν, παρὰ Ἀμύκλας ἰοῦσιν εὐθείαν ὡς ἐπὶ θάλασσαν, Φᾶρις πόλις ἐν τῇ Λακωνικῇ ποτὲ ἦκεῖτο, ἀποτραπομένη δὲ ἀπὸ τῆς Φελλίας ἐς δεξιὰν ἢ πρὸς τὸ ὄρος τὸ Ταῦγετόν ἐστιν ὁδός. Ἔστι δὲ ἐν τῷ πεδίῳ Διὸς Μεσσαπέως τέμενος· γενέσθαι δὲ οἱ τὴν ἐπίκλησιν ἀπὸ ἀνδρὸς λέγουσιν ἰερωμένον τῷ θεῷ».

Ὁ ἴδιος εἰς ἄλλο κεφάλαιον τῶν Λακωνικῶν (κεφ. 2, 6) ἀναφέρει: «Ἀρχελάου δὲ ἦν Τήλεκλος· ἐπὶ τούτου πόλεις Λακεδαιμόνιοι τῶν περιοικίδων πολέμῳ κρατήσαντες ἐξεῖλον Ἀμύκλας καὶ Φᾶριν καὶ Γεράνθας, ἐχόντων ἔτι Ἀχαιῶν. Τούτων Φαρίται καὶ Γερανθάται τὴν ἔφοδον τῶν Δωριέων καταπλαγέντες ἀπελθεῖν ἐκ Πελοποννήσου συγχωροῦνται ὑπόσπονδοι· τοὺς δὲ Ἀμυκλαιεῖς οὐκ ἐξ ἐπιδρομῆς ἐκβάλλουσι, ἀλλὰ ἀντισχόντας τε ἐπὶ πολὺ τῷ πολέμῳ καὶ ἔργα οὐκ ἄδοξα ἐπιδειξαμένους».

Ὁ Παυσανίας ἐπίσης εἰς τὰ Μεσσηνιακά (κεφ. 16, 8), ἐκθέτων τὴν ἄλωσιν καὶ καταστροφὴν τῆς πόλεως Φάριδος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μεσσηνίων Ἀριστομένους κατὰ τὸν Β' Μεσσηνιακὸν πόλεμον (645-628 π.Χ.), σημειώνει ὅτι αὕτη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν πέριξ κατοίκων ἐκαλεῖτο καὶ Φαράι: «Ἀριστομένης ὡς ἐπανῆκεν ἐκ Βοιωτίας... Συλλέξας δὲ ἄλλους τε τῶν Μεσσηνίων καὶ τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἅμα

ἔχων λογάδας, φυλάξας τε μετὰ ἐσπέραν ἦλθεν ἐπὶ πόλιν τῆς Λακωνικῆς, τὸ μὲν ἀρχαῖον ὄνομα καὶ ἐν Ὀμήρῳ καταλόγῳ Φᾶριν, ὑπὸ δὲ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν προσοικῶν καλουμένην Φαρᾶς. ἐπὶ ταύτην ἀφικόμενος τοὺς τε πειρωμένους ἀμύνησθαι διέφθειρε καὶ λείαν περιβαλλόμενος ἀπήλανεν ἐς τὴν Μεσσήνην».

Ἡ πόλις κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐν συνεχείᾳ τὴν πόλιν ἀναφέρει καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος (Ἐθνικά, σ. 658): «Φᾶρις, πόλις τῆς Λακωνικῆς. Ὀμηρος «Φᾶρὶν τε Σπάρτην τε πολυτρήρωνά τε Μῆσσην». Οἱ πολῖται Φαρῖται, ὡς Πανσανίας, καὶ Φαριάτης ὡς Σπαρτιάτης».

Τέλος, ὁ λεξικογράφος Ἡσύχιος γράφει: «Φᾶρις· (Β 582) ὄνομα πόλεως».

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὰς ἀρχαίας πηγὰς ἔχομεν μαρτυρουμένην τὴν κλίσιν τοῦ ὀνόματος, ἦτοι:

ὀνομαστικὴ ἢ Φᾶρις δοτικὴ τῇ Φᾶριδι αἰτιατικὴ τὴν Φᾶριν.

Μαρτυρουμένου τοῦ τύπου τῆς δοτικῆς Φᾶριδι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (364) δὲν ὑπάρχει, νομιζῶ, καμμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ τύπος τῆς γενικῆς εἶναι τῆς Φᾶριδος. Ἐχομεν δηλ. τὴν κανονικὴν κλίσιν τοῦ ὀνόματος ὡς βαρυτόνου ὀδοντοφωνολήκτου εἰς -ις -ιδος τῆς γ' κλίσεως: ἢ Φᾶρις, τῆς Φᾶριδος, τῇ Φᾶριδι, τὴν Φᾶριν, ὡς τὰ Βᾶρις - Βᾶριδος («παρὰ τὸν τῆς Βᾶριδος νεών», Στράβων 531), Φᾶσις - Φᾶσιδος. Διὰ τὴν κλίσιν τοῦ ὀνόματος παραθέτω: Ἀρριανοῦ, Περίπλους Εὐξείνου Πόντου, 10: «Τὸ δὲ ὕδωρ τοῦ Φᾶσιδος οὐ σήπεται» καὶ «ἢ δὲ χρῶσα τῶ Φᾶσιδι οἶα ἀπὸ μολύβδου» καὶ «ἐνθῆδε εἰς τὸν Φᾶσιν εἰσεπλεύσαμεν». Καὶ ὁ Στράβων, Χρηστομ. 11, 20: «Ὁ Φᾶσις ποταμὸς ἐξ Ἀρμενίας ὀρμώμενος» καὶ 15: «ἀπὸ Φᾶσιδος ποταμοῦ ἕως Ἀμισοῦ...» κ.ά.

Τοῦ τοπωνυμίου τὸν τύπον κατὰ ὀνομαστικὴν ἢ Φᾶρις ἀναφέρουν τὰ Λεξικά: Paulys - G. Wissowa, Real-Encyclopädie, τ. 38, 1938, σσ. 1824 - 1825, H. Ebeling, Lexicon Homericum, Lipsiae 1880, ἐν λ. Ἄλ. Ρ. Ραγκαβῆ, Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 1444. Π. Λορεντζάτου, Ὀμηρικὸν Λεξικόν, Θεσσαλονίκη 1925, σ. 380. Π. Δράνδάκη, Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, Ἀθήναι, τόμ. 23, σ. 829α.

Μὲ τὸν τύπον τῆς γενικῆς τῆς Φᾶριδος ἀναφέρει τὸ ὄνομα τὸ Λεξικὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν Ὀνομάτων καὶ Τοπωνυμίων τῶν W. Pape - G. Benseler, Wörterbuch der Griechischen Eigennamen, Graz 1911 (1959), σ. 1959: «Φᾶρις, -ιδος (ἢ) 1) Stadt in Lakonien nahe beim Taygetos gebirge am Phelliasfluss II. 2, 582. Paus. 3.20.3. Strab. 8.363. Ephor. bei Strab. 8, 364, Hes. s.v. St. B. s.v.» Ἀναφέρει δηλ. εἰς τὰ ἀρχαῖα κείμενα, Ὀμηρον, Στράβωνα, Πανσανίαν, Στέφανον Βυζάντιον καὶ Ἡσύχιον, καὶ τὰς σελίδας αὐτῶν εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχει τὸ ὄνομα Φᾶρις, μὲ τοὺς τύπους τῆς κλίσεως αὐτοῦ κατὰ πτώσεις, πλὴν τῆς γενικῆς, τῆς ὁποίας τὸν τύπον προσδιορίζει ἄνευ ἀμφιβολίας ὁ μαρτυρούμενος τύπος Φᾶριδι τῆς δοτικῆς εἰς τὸν Στράβωνα (364).

Καὶ τοῦ Κ. Ἐλευθεροῦδάκη, Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν, τόμ. 12, σ.

555α, έχει την γενικήν Φάριδος. Γράφει: «Φᾶρις -ιδος· ἀρχαία πόλις τῆς Λακωνίας παρὰ τὴν Ἰακινθίαν ὁδὸν καὶ τὸ σ.χ. Βαφειὸ ἄλλως Φαράι. Μετὰ τὴν δωρικήν κατάκτησιν ἀπετέλεσε μίαν τῶν πέντε περιοικίδων πόλεων ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν καὶ βασιλεία τῆς Σπάρτης. Παρήκμασε καὶ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους δὲν ὑφίστατο».

Ἡ πόλις φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ μεγαλύτερος οἰκισμὸς τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν Λακωνίαν. Ἐκεῖτο νοτίως τῶν Ἀμυκλῶν, πιθανῶς ἐπὶ τοῦ λόφου Παλαιοπύργι, πλησίον τοῦ ὁποῦ καὶ ὁ μυκηναϊκὸς θολωτὸς τάφος, ὁ καλούμενος, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, τὰ φ ο ς τ ο ὕ Β α φ ε ι ο ὕ, τὸν ὁποῖον ἀνέσκαψε τὸ 1888 ὁ Χρ. Τσουντας καὶ ἀνεῦρεν ἐντὸς αὐτοῦ πολλὰ κτερίσματα καὶ δύο χρυσᾶ κύπελλα (βλ. Χρ. Τσοῦντα, Περὶ τοῦ ἐν Βαφειῷ τάφου, Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς 1888 [1889], 198-199 καὶ τοῦ Αὐτοῦ, Ἐρευναι ἐν τῇ Λακωνικῇ καὶ ὁ τάφος τοῦ Βαφειοῦ, ἐνθ' ἀνωτ. 1889, σσ. 129-172 καὶ Περὶ τοῦ τάφου τοῦ Βαφειοῦ, ἐνθ' ἀνωτ. 1889 [1890], σσ. 21-22. Βλ. καὶ C h r. B e l g e r, Beiträge zur Kenntniss der Griechischen Kuppelgräber, Berlin 1887 [= Wissenschaftliche Beilage zum Programm des Friedrichs-Gymnasiums zu Berlin. Ostern 1887, 56], σσ. 31-33.

Τὰ κατὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς εἶναι ἐκτὸς τοῦ θέματος τῆς παρουσίας μελέτης μας. Περὶ τῆς περιοχῆς γενικώτερον βλ. Δ. Γ. Κατσάφανα, Στῆ σκιά τοῦ Ταυγέτου. Παλαιοπαναγιά, Ἀνώγεια καὶ Ξηροκάμπι, Ἀθήναι 1989.

II. Ὅχι Φᾶρις - Φαρίδος, ὄχι Δῆμος Φαρίδος

Ἡ δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Τοπωνυμιῶν ὀνομασία τοῦ δήμου « Δ ῆ μ ο ς Φ α ρ ῖ δ ο ς » εἶναι ἐσφαλμένη, διότι τὰ παροξύτονα ὀδοντοφωνόληχτα ὀνόματα εἰς -ι ς, -ι δ ο ς διατηροῦν εἰς τὴν γενικήν τοῦ ἐνικοῦ τὸν τόνον εἰς τὴν θέσιν τῆς ὀνομαστικῆς, ὡς τά: ἔ ρ ι ς, Ἐ ρ ι ς - ἔ ρ ι δ ο ς, Ἐ ρ ι δ ο ς, ἱ ρ ι ς, Ἴ ρ ι ς - ἱ ρ ι δ ο ς, Ἴ ρ ι δ ο ς, Κ ὕ π ρ ι ς - Κ ὕ π ρ ι δ ο ς κ.ἄ.

Ὁ τύπος τῆς γενικῆς Φ α ρ ῖ δ ο ς θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἐὰν τὸ ὄνομα ἦτο ὀξύτονον ἢ Φ α ρ ῖ ς, ὡς τά: Ἀ σ π ῖ ς - ἰ δ ο ς, Α ὕ λ ῖ ς - ἰ δ ο ς, Δ α υ λ λ ῖ ς - ἰ δ ο ς, Κο ρ σ ῖ ς - ἰ δ ο ς, Φ ω κ ῖ ς - ἰ δ ο ς, Χ α λ κ ῖ ς - ἰ δ ο ς, Ψ ω φ ῖ ς - ἰ δ ο ς, ἐ λ π ῖ ς - ἰ δ ο ς, π α τ ρ ῖ ς - ἰ δ ο ς, τ υ ρ α ν ν ῖ ς - ἰ δ ο ς, κ.ἄ. Τύπος ὁμοῦς ἢ Φ α ρ ῖ ς εἶναι ἀνύπαρκτος.

Νομίζω ὅτι ὁ τύπος τῆς γενικῆς Φ α ρ ῖ δ ο ς εἶναι τυπογραφικὸν σφάλμα καὶ ὄχι πρότασις τοῦ Συμβουλίου Τοπωνυμιῶν. Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τοὺς ἐκάστοτε κατὰ τὰς ἀπογραφὰς τοῦ πληθυσμοῦ δημοσιευομένους καταλόγους τῶν ὀνομάτων τῶν χωρίων καὶ τῶν οἰκισμῶν, θὰ ἐπισημάνωμεν πλῆθος σφαλμάτων, ἀλλὰ καὶ διαφορετικούς τύπους τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου. Θὰ ἀναφέρω μερικὰ μόνον τοιαῦτα τοῦ δήμου Φαρίδος, ὡς τά: Τ ρ α π ε ζ ο υ ν τ ῆ, ἢ (αὐτὸς κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι

ὁ ὀρθὸς τύπος, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἀναφερθῶ προσεχῶς). Τὸ ὄνομα δημοσιεύεται εἰς τὴν ἰδίαν σελίδα ἐξὶ φοράς, τέσσαρας ὑπὸ τὸν τύπον Τραπεζαντῆ καὶ δύο ὡς Τραπεζοντῆ (ἦ), ἀλλαχοῦ δὲ ὡς Τραπεζωντῆ. Τὸ ὄνομα Κουμουστά (ἦ), δημοσιεύεται ὡς Κουμούστα, ἦ καὶ Κουμουστάς, τὸ Ξηροκάμπι ὡς Ξηροκάμπιον - Ξηροκάμπη - Ξυροκάλαμον, ἡ μὲν ἢ Κούμπαρη ὡς μὲν ἢ Κούμαρης, ἢ Τόριζα ὡς Ντόζα, καὶ τὰ Κάρασπαη - Κάρασπαῖ, Παλαιοχώριον - Παληχώρι, Μπολιάνοι, Μπολιάνικα ἀντὶ Πολιάννα καὶ ἄλλα.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ὀνομάτων τῶν χωρίων τοῦ δήμου ἐτήρησα τὴν γραφὴν αὐτῶν εἰς τοὺς ἐκάστοτε καταλόγους διὰ νὰ φανῆ ἡ ἐνίοτε παραμόρφωσις τοῦ ὀρθοῦ τύπου αὐτῶν.

III. *Οχι Φᾶρις - Φάριος, ὄχι Δῆμος Φάριος

Τὸ Συμβούλιον τῶν Τοπωνυμιῶν ἀπεφάνθη ὅτι ἡ ὀρθὴ ὀνομασία τοῦ δήμου εἶναι Δῆμος Φάριος. Καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, διότι τοιαύτη γενικὴ, ὡς θὰ ἴδωμεν, δὲν μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κειμένων. Παρὰ ταῦτα ὅμως εἰς μερικὰ Λεξικά ἀναγράφεται ἡ γενικὴ Φάριος. Τοιαῦτα εἶναι τοῦ Νικ. Λωρέντη, Λεξικὸν τῶν ἀρχαίων μυθολογικῶν κυρίων ὀνομάτων, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1837, ὅπου φέρονται: «Φᾶρις -ιος. Πόλις ἀρχαία τῆς Λακωνίας κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Φελλίου μεσημβρινῶς τῶν Ἀμυκλῶν, Ὁμ. Ἰλ. Β 582. Φελλίου παρὰ Στράβ. καὶ Πανσ. γ' 20, ὕστερον καὶ Φεραὶ καλουμένη».

Ἐπίσης εἰς τὸν τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου, Θεσσαυρὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τ. 8, Parisiis 1865, ἐν λ., ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἔχει τὸν τύπον τῆς γενικῆς εἰς -ιος καὶ παραπέμπει εἰς τὸν Ὀμηρον, εἰς τὸν Παισανίαν, εἰς τὸν Στέφανον Βυζάντιον καὶ Ἡσύχιον, ὅπου ὅμως, ὡς ἀνεφέρομεν, τὸ ὄνομα εἰς τὰ ἀρχαῖα κείμενα ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν. Γράφει δηλ.: «Φᾶρις, ιος. Pharis. Steph. B.: Φ. πόλις τῆς Λακωνικῆς. Ὀμηρος (Π. Β. 582) «Φᾶριν τε Σπάρτην τε πολυτρήρωνά τε Μέσσην», Οἱ πολῖται Φαρίται, ὡς Παισανίας (3, 2, 6 ubi libri plerique φαρεῖται) καὶ Φαριάτης ὡς Σπαρτιάτης Pausan. 4, 16, 8: Ἦλθεν ἐπὶ πόλιν τῆς Λακωνικῆς τὸ μὲν ἀρχαῖον ὄνομα καὶ ἐν Ὀμήρῳ καταλόγῳ Φᾶριν, ὑπὸ δὲ τῶν Σπαρτιάτῶν καὶ προσοίκων καλουμένην Φαράς. Hesych. Φάρις, ὄνομα πόλεως».

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ ὁ Ἰ. Πανταζίδης εἰς τὸ Λεξικὸν Ὀμηρικόν, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 661, γράφει τὰ ἐξῆς: «Φᾶρις, ιος, ἡ παλαιὰ πόλις τῆς Λακωνίας ἐπὶ τοῦ Φελλίου ποταμοῦ, νοτίως τῶν Ἀμυκλῶν Β 582, Πανσ. 3, 20, 3. 4, 16, 8. Ἐκεῖτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅπου τὴν σήμερον ἔρημον χωρίον Βαφειῶ. Ἐκαλεῖτο δὲ τὸ πάλαι καὶ Φαράϊ».

Πρὸς τούτοις ὁ Εὐάγγ. Κοφινιώτης, Λεξικὸν Ὀμηρικόν, ἐν Ἀθήναις 1902, σ. 336 γράφει: «Φᾶρις, -ιος. Πόλις Λακωνικῆς δυτικῶς τῶν Ἀμυκλῶν, Β 582».

Ὅμως καὶ οἱ τέσσαρες ἀνωτέρω δὲν ἀναφέρουν τὸν Στράβωνα (364), ὅστις, ὡς

είπομεν, μαρτυρεῖ τὴν δοτικὴν Φάριδι, οἱ δὲ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους παραπέμπουν, ἔχουν μόνον τὸν τύπον τῆς ὀνομαστικῆς καὶ αἰτιατικῆς, Φᾶρις, Φᾶριν.

Παρὰ τὰ ἀνωτέρω, ἔχομεν καὶ μερικῶν ὀνομάτων ὀδοντοφωολήκτων εἰς -ις τὴν γενικὴ εἰς -ιος ἢ -εως, μαρτυρουμένην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κειμένων, παραλλήλως πρὸς τὴν γενικὴν εἰς -ιδος: Τοιαύτας διαλεκτικὰς ἰδιοτυπίας συναντῶμεν εἰς ὀνόματα ὡς: «τὸ Ἄπις τὸ κύριον οἱ μὲν διὰ τοῦ δ ἔκλιον ὡς Πάριδος, οἱ δὲ κατὰ τὴν τοῦ ὄφρεως κλίσειν αὐτὸ μετεχειρίσαντο, κλίνοντες Ἄπεως» (Εὐστάθιος, εἰς Διονύσιον Περιηγητὴν 976), Ἴρις - Ἴριδος - Ἰρίδεως καὶ Ἴρις - Ἰριος - Ἰρεως, Βᾶρις - Βάριος, Κύπρις - Κύπριδος - Κύπριος, Φᾶσις - Φάσιδος: «τὸ Ἐδωρ τοῦ Φάσιδος οὐ σήπεται» (Ἀρριανοῦ, Περίπλους Εὐξείνου Πόντου 10). - Φάσιος (Ἡρόδοτος, IV, 38), Φάσεως (Ἀνωμόμου, Περίπλους Πόντου Εὐξείνου 92: «Ἀπὸ δὲ τοῦ Φάσεως ποταμοῦ ἕως τοῦ στομίου τῆς Μαιώτιδος λίμνης». Πάρις - Πάριδος - Πάριος: «Πάριον ὄνομα ἀγροῦ ἀπὸ Πάριδος τοῦ καὶ Ἀλεξάνδρου κληθέν· ἐκεῖσε γὰρ ἐπεμφεν αὐτὸν Πριάμος ὁ πατὴρ τρέφεσθαι· ἐντεῦθεν φέρεται μῦθος ὅτι ὁ Πάρις ἔκρινε μεταξὺ Παλλάδος καὶ Ἥρας καὶ Ἀφροδίτης καὶ τῆ Ἀφροδίτῃ δέδωκε τὸ μῆλον, ὃ ἔστι καὶ νίκη» Σουΐδας.

Ἡ ποικιλία ὅμως τῆς γενικῆς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα κείμενα. Ἀντιθέτως διὰ τὸ Φᾶρις ἔχομεν τὴν κλίσειν τῆς δοτικῆς μαρτυρουμένην εἰς -ιδι: Φάριδι. Ὁ τύπος τῆς γενικῆς Φάριος εἶναι ἀνύπαρκτος καὶ ἡ κλίσις τοῦ ὀνόματος εἰς -ιος: Φάριος ὑποθετικὴ ὑπὸ τῶν λεξικογράφων.

Ὡς ἐκ τούτου δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ δήμου καὶ τοῦ Συμβούλιον Τοπωνυμιῶν ὀφείλει νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν ὀρθὸν καὶ μέχρι σήμερον ἐν χρήσει τύπον **Δήμος Φάριδος**.

Φᾶρις - Φαραί

Ὁ Παυσανίας (Μεσσηνιακὰ 16, 8), ὡς εἶδομεν, ἀναφέρει ὅτι ἡ Ὀμηρικὴ Φᾶρις εἰς τὴν ἐποχὴν του ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν περιουκούντων Φαραί.

Ἡ κατὰ πληθυντικὸν ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος προϋποθέτει ἢ πλείονας οἰκισμοὺς ἢ πλείονα τμήματα τοῦ αὐτοῦ οἰκισμοῦ. Πάντως, τοιαύτην διπλὴν ἐκφορὰν τοπωνυμιῶν ἔχομεν μαρτυρουμένην καὶ εἰς τὸ Ὀμηρον, ὅπου οἱ τύποι Ἀθήναι (Ὀδ. η 80: ἴκετο δ' ἐς Μαραθῶνα καὶ εὐρυάγειαν Ἀθήνην) καὶ Ἀθήναι (Ἰλ. Β 546: οἱ δ' ἄρα Ἀθήνας εἶχον ἐνκείμενον πτολίεθρον). Ἀλλὰ καὶ ἄλλων πόλεων ἔχομεν δύο τύπους τοῦ ὀνόματος αὐτῶν, ὡς Θεσπια καὶ Θεσπιαί, Πλάταια - Πλαταιαί, Μυκῆνη - Μυκῆναι, Θήβαι - Θήβη κ.λ. Περὶ τούτων ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, σχολιάζων τὸν Ὀμηρον, γράφει (Π 119, 3): «νῦν δὲ τοῦτο ἰστέον ὅτι τὴν παρὰ τῷ ποιητῇ ταύτην Θήβην πληθυντικῶς ἄλλοι Θήβας φασί, καὶ εἰσι καὶ ἄλλα τοιαῦτα διφορούμενα κατ' ἀριθμὸν· Ἀθήνην γὰρ τὴν πόλιν καὶ Ἀθήνας εὐρίσκομεν καὶ Κρήτην καὶ Κρήτας

και ακρωτήριον Μάλειαν και Μαλείας και άλλα διάφορα».

Σχολιάζων ο αυτός (Π 294, 19) τον "Όμηρον" (Ίλ. Β 582) γράφει δια τον τύπον του ονόματος Φάρις τα εξής: «Τήν δὲ Φάριν, οὗ τὰ ἔθνικα γράφας (δηλ. οὗ Στ. Βυζάντιος, ὅστις ἔχει «Φᾶρις· πόλις τῆς Λακωνικῆς διὰ τοῦ ἰεῖδέναι φαίνεται ὡς ἀπὸ τῆς στοιχειακῆς ἀκολουθίας· τὰ δὲ πλείω τῶν ἀντιγράφων διὰ τοῦ ἠ γράφουσι, καὶ ἔχει τοῦτο λόγον ἐκ τοῦ ἔθνικοῦ· ὡς γὰρ Σπάρτη Σπαρτιάτης, οὕτω Φάρη Φαριάτης». Δηλ. προτείνει τον τύπον τῆς ὀνομαστικῆς ἢ Φάρη.

Φηραι - Φαραί

ὑπὸ τον τύπον Φηραι μαρτυρεῖται ἡ Μεσσηνιακὴ πόλις εἰς τον "Όμηρον" (Ίλ. Ι 151), ὅστις ἀποκαλεῖ αὐτὴν ζαθέαν (πανάγιον, πανίερον). Ἦτο μία τῶν ἑπτὰ πόλεων τὰς ὁποίας ὑπέσχετο ὁ Ἄγαμέμνων νὰ δώσῃ ὡς προῖκα εἰς τον Ἄχιλλέα, ἐὰν κατέπαυε τὴν ὀργὴν του:

ἑπτὰ δὲ οἱ δώσω εὐναιόμενα πτολίεθρα,
Καρδαμύλην, Ἐνόπην τε καὶ Ἰρήν ποιήεσσαν,
Φηράς τε ζαθέας ἡδ' Ἄνθειαν βαθύλειμον,
καλήν τ' Αἴπειαν καὶ Πήδασον ἀμπελόεσσαν.

Εἰς Ίλ. Ε 543 ἀναφέρεται ἡ δοτικὴ Φηρη:

πατὴρ μὲν ἔναιεν εὐκτιμένη ἐνὶ Φηρηῖ.

Ἔχει δηλ. ὀνομαστικὴν ἢ Φηρη ἡ Ἰωνικὸν τύπον ἀντὶ του Δωρικου Φαρή.

Κατὰ τὴν Ὀμηρικὴν ἐποχὴν ἡ Μεσσηνία ἀνήκεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν του Μενελάου, δηλ. εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ἄλλως δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν εἰς τον Ἄγαμέμνονα ἂν ἦτο ξένης ἐπικρατείας, νὰ προσφέρῃ αὐτὴν, εἰς τον Ἄχιλλέα.

Περὶ τῆς Μεσσηνιακῆς αὐτῆς πόλεως ὁ Στράβων (359) γράφει: «ἑπτὰ ἦσαν αἱ πόλεις, ἃς ὑπέσχετο δώσειν ὁ Ἄγαμέμνων τῷ Ἄχιλλεῖ «Καρδαμύλην Ἐνόπην τε καὶ Ἰρήν ποιήεσσαν Φηράς τε ζαθέας ἡδ' Ἄνθειαν βαθύλειμον καλήν τ' Αἴπειαν καὶ Πήδασον ἀμπελόεσσαν», οὐκ ἂν τὰς γε μὴ προσηκούσας μὴτ' αὐτῷ μὴτε τῷ ἀδελφῷ ὑποσχόμενος. Ἐκ δὲ τῶν Φηρῶν καὶ συστρατεύσαντας τῷ Μενελάῳ δημοὶ ὁ ποιητῆς) καὶ κατωτέρω (390) «Φηραὶ ὄμορος Θουρία καὶ Γερήνοις... ἡ δ' Αἴπεια νῦν Θουρία καλεῖται, ἣν ἔφαμεν ὄμορον Φαραῖς». Καὶ (361) «Φαραὶ δ' ἀπὸ πέντε σταδίων (ἀφ' ἄλλος) ὕφορμον ἔχουσα θερινόν».

Τὴν πόλιν ἀναφέρει μετὰ τον Στράβωνα καὶ ὁ Πausανίας (Μεσσηνιακά 3, 2): «Τὸ ἐν Φαραῖς τῶν Μαχάονος παίδων ἱερὸν» καὶ κατωτέρω (30, 2): «Φαραὶ δὲ ἀφαστήκασιν Ἄβιας σταδίου ἐβδομήκοντα· καὶ ὕδωρ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐστὶν ἄλμυρόν· βασιλεὺς δὲ Αἰγυσιος τοὺς ἐν Φαραῖς Μεσσηνίους συντελεῖν ἀπέταξεν ἐς τὸ Λακωνικόν, τὸν δὲ οἰκιστὴν Φᾶριν Ἐρμού τε καὶ Φυλοδαμείας λέγουσιν εἶναι τῆς Δαναοῦ».

Μετὰ τον Pausανίαν καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος (ἐνθ' ἄνωτ. 658) γράφει: «Φαραὶ· πόλις Μεσσηνιακῆς, ὅθεν ἦσαν οἱ Ἀφαρητιάδαι. εἰσὶ καὶ διὰ του ἠ Φηραι· ὁ πολί-

της Φηραῖος καὶ τὸ ἐθνικὸν τῆς Μεσσηνίας Φαραίτης, ὡς Θῆβαι Θηβαίτης, Συκαὶ Συκαίτης».

Καὶ πόλις τῆς Κρήτης, Μεσσηνίων ἀποικος, ἐκαλεῖτο Φαράι, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Στέφανος Βυζάντιος (ἐνθ' ἄνωτ.): «Φαραί... ἔστι δ' ἄλλη Κρήτης, ἀποικος τῆς ἐν Μεσσήνῃ, ὡς Φίλων».

ὑπὸ τὸ ὄνομα Φαράι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι πόλεις, ὡς:

1) Ἀρχαία πόλις εἰς τὴν Ἀχαΐαν. Ὁ Πausanias (Ἀχαϊκά 22, 1) γράφει: «Φαραί δέ, Ἀχαιῶν πόλις, τελοῦσι μὲν ἐς Πάτρας δόντος Ἀγνούστου, ὁδὸς δέ ἐς Φαράς Πατρέων μὲν ἐκ τοῦ ἄστεως στάδιοι πενήτηκόντά εἰσι καὶ ἑκατόν, ἀπὸ θαλάσσης δέ ἄνω πρὸς ἤπειρον περὶ ἑβδομήκοντα, ποταμὸς δέ ῥεῖ πλησίον Φαρῶν Πίερος». Τὴν πόλιν ἀναφέρει καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος (ἐνθ' ἄνωτ.), σ. 658): «Φα-ραί... ἔστι καὶ Ἀχαΐας».

2) Κωμόπολις Βοιωτίας πλησίον τῆς Τανάγρας. Ὁ Στράβων (405) ἀναφέρει: «Ἔστι δέ τῆς τετρακωμίας τῆς περὶ Τανάγραν, Ἐλεῶνος, Ἀρμαῖος, Μυκαλησσοῦ Φαρῶν». Καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος (ἐνθ' ἄνωτ.) σημειώνει: «Εἰσι καὶ Φαραί Βοιωτίας».

IV. Διοικητικὴ καὶ πληθυσμιακὴ παρουσία τοῦ Δήμου Φάριδος ἀπὸ τῆς συστάσεώς του μέχρι σήμερον

A. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ

Ἡ πρώτη διοικητικὴ διαίρεσις τοῦ νέου Κράτους ἐγένετο ἐπὶ Καποδίστρια διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 1698 πράξεως τῆς Κυβερνήσεως καὶ μάλιστα διὰ τοῦ ψηφίσματος 1 τῆς 13-4-1828. (Φύλλον Γενικῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως 27/18-4-1828). Μετὰ ταῦτα, ἐπὶ Ὅθωνος διὰ Διατάγματος τῆς 3(15)-5-1833 τὸ κράτος διηρέθη εἰς ἑπτὰ διαμερίσματα (Νομοὺς) καὶ ἀργότερον διὰ Β.Δ. 27-12 (8-1-1834) 1833, Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως τῶν δήμων (ΦΕΚ 3/10-1-1834) ἐγένετο νέα διαίρεσις. Ἐγράφετο μεταξὺ τῶν ἄλλων: «Διὰ νὰ καταστῇ ἀπλοστέρα καὶ εὐκολωτέρα ἡ Δοίκησις τοῦ Κράτους... ὄλον τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος θέλει διαιρεθῆ εἰς δήμους... Πᾶν χωρίον ἔχον τουλάχιστον 3.000 κατοίκους δύναται νὰ σχηματίσῃ δῆμον μὲ ἴδιαν δημοτικὴν ἀρχήν... Οἱ δῆμοι διαιροῦνται κατὰ τὴν πληθὺν τῶν κατοίκων εἰς τρεῖς τάξεις: α' τάξεως δῆμοι μὲ 10.000 τουλάχιστον χιλιάδας κατοίκους, β' τάξεως δῆμοι μὲ 2.000 τουλάχιστον χιλιάδας κατοίκους καὶ γ' τάξεως μὲ ὀλιγωτέρους τῶν δύο (2.000) χιλιάδων κατοίκους».

Διὰ τῆς νέας αὐτῆς διαιρέσεως ἐπεδιώκετο («ἡ ἀνασύστασις τῶν παλαιῶν ὀνομάτων τῆς Ἑλλάδος»).

Πρώτη ἐπίσημος ἐμφάνισις τῆς διαιρέσεως τοῦ Κράτους εἰς Διοικήσεις, Ὑπο-

διοικήσεις, Δήμους και Οικισμούς ἐγένετο διὰ Διατάγματος τῆς 28-12-1836 (ΦΕΚ 80. Παράρτημα) «Πίναξ Διοικήσεων, ὑποδιοικήσεων κατὰ δήμους καὶ οικισμούς».

Κατὰ τὸ Διάταγμα τοῦτο ἡ Διοίκησις Λακεδαίμονος ἀποτελεῖται ἐπὶ 22 δήμους καὶ παρὰ τὸ ὄνομα ἐκάστου ἀναγράφονται τὰ ὄνόματα τῶν εἰς αὐτὸν ὑπαγομένων χωρίων καὶ οικισμῶν. Τὰ ὄνοματα τῶν δήμων εἶναι:

1) Σ π ἄ ρ τ η ς, 2) Β ρ υ σ ε ῶ ν, 3) Ἄ μ υ κ λ ῶ ν, 4) Φ ἄ ρ ι δ ο ς (Φᾶρις) μετὰ τὰ χωρία: Παλαιὰ Παναγιά, Κουμουστά, Ξηροκάμπη (sic), Ἄρκασις, Ἅγιος Βασίλειος, Δρακίτικα, Καμήνια (sic), Κατσουλέικα, Παλαιοχώρι, Σωτήρα, Διπόταμα, Μπολιάνοι (sic), Ἀνώγεια, Λεύκο, Ντόζα (sic), Νεοχώρι, Τραπεζωντῆ (ἀναγράφω τὰ ὄνόματα τῶν χωρίων ὡς τότε ἐδημοσιεύθησαν, διότι τότε ἔχομεν καὶ μερικῶν ἐσφαλμένον τὸν τύπον) 5) Μ ε λ ι τ ῖ ν η ς, 6) Φ ε λ λ ῖ α ς, 7) Κ ρ ο κ ε ῶ ν, 8) Τ ρ ι ν ἄ σ σ ο υ, 9) Κ υ δ ω ν ῖ α ς, 10) Γ ε ρ ο ν θ ῶ ν, 11) Θ ε ρ α π ν ῶ ν, 12) Κ ρ ο ν ῖ ο υ, 13) Π ἄ ρ ν ω ν ο ς, 14) Ο Ἴ ν ο ὕ ν τ ο ς, 15) Ε ὑ ρ υ σ θ ἔ ν ω ν, 16) Π ε ρ α ῖ α ς, 17) Σ ε λ λ α σ ῖ α ς, 18) Κ α ρ υ ῶ ν, 19) Β ο ρ δ ω ν ῖ α ς, 20) Κ α σ τ ο ρ ῖ ο υ, 21) Π ε λ λ ἄ ν η ς, 22) Β ε λ α μ ῖ ν η ς.

Τότε ἔχομεν καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ δήμου Φ ἄ ρ ι δ ο ς, χαρακτηρισθέντος ὡς β' τάξεως διὰ Β.Δ. τῆς 30 Μαΐου 1842. Ὁ Ἰ. Ν ο υ χ ἄ κ η ς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χωρογραφίαν του, Ἄθηναι 1911, τόμ. Β', σ. 737, γράφει: «Δῆμος Φάριδος β' τάξεως. Β.Δ. 30 Μαΐου 1842. Φᾶρις - Φάριδος ἀρχαία πόλις μεσημβριωνῶν τῶν Ἀμυκλών ἐπὶ τοῦ Φελλίου ποταμοῦ κειμένη».

Μετὰ ταῦτα ἔχομεν νέαν κατανομήν εἰς δήμους. Διὰ Βασιλικῆς Ἀποφάσεως τῆς 7-11(9-12) 1840, οἱ μέχρι τοῦδε εἴκοσι δύο (22) δήμοι τῆς διοικήσεως Λακεδαίμονος συνεχωνεύθησαν εἰς τοὺς ἐξῆς ἑνδεκα (11), ἦτοι Σπάρτης, Καστορίου, Πελλάνης, Φ ἄ ρ ι δ ο ς, Θεραπνῶν, Σελλασίας, Κροκεῶν, Μελιτίνης, Τρινάσσου, Γερονθῶν καὶ Φελλίας.

Εἰς νέαν διαίρεσιν τοῦ Κράτους συμφώνως τῷ νόμῳ ΚΕ τῆς 5 Δεκεμβρίου 1845 ἡ ἐπαρχία Λακεδαίμονος διηρέθη εἰς πέντε δήμους, τοὺς 1) Σ π ἄ ρ τ η ς, 2) Κ α σ τ ο ρ ῖ ο υ, 3) Γ ε ρ ο ν θ ῶ ν, 4) Φ ε λ λ ῖ α ς, 5) Φ ἄ ρ ι δ ο ς, περιλαμβάνοντος τὰ χωρία: Ξηροκάμπι, Ἀνώγεια, Παλαιοπαναγιά, Τραπεζοντῆ, Ἄρκασιδες, Κυδωνιά, Καράσπαι, Καβουράκι, Καμίνια, Κατσουλέικα, Μούσγα, Λιακίτικα, Λεύκη, Κουμουστά, Σωτήρα, Διπόταμα, Μπολιάνικα, Νεοχώριον, Μονὴ διατηρούμενη Ζερμπίτσης καὶ διαλελυμένοι τοῦ Κούμαρη καὶ τῆς Καταφυγιωτίσσης, Μεμπουσούμπαση, Ἅγ. Βασίλειος, Κάκαρη, Σκυλοδιώκτη, Μετόχιον Ζερμπίτσης.*

Εἰς νέαν Διοικητικὴν διαίρεσιν ἡ ἐπαρχία Λακεδαίμονος περιλαμβάνει δεκατέσσαρας δήμους, τοὺς 1) Σ π ἄ ρ τ η ς, 2) Β ρ υ σ ε ῶ ν, 3) Γ ε ρ ο ν θ ῶ ν, 4) Θ ε ρ α π ν ῶ ν, 5) Κ α σ τ ο ρ ῖ ο υ, 6) Κ ρ ο κ ε ῶ ν, 6) Μ ε λ ι τ ῖ ν η ς, 8) Ο Ἴ ν ο ὕ ν τ ο ς, 9) Π α ρ α π ο τ α μ ῖ ο υ, 10) Π ε λ λ ἄ ν η ς, 11) Σ ε λ λ α σ ῖ α ς, 12) Φ ε λ λ ῖ α ς,

* Βλ. Μιχ. Χουλιάρη, Γεωγραφικὴ, Διοικητικὴ καὶ Πληθυσμικὴ ἐξέλιξις τῆς Ἑλλάδος 1821-1971, τόμ. Α, μέρος Ι, Ἄθηναι 1973, σ. 145.

13) Τρινάσσου, 14) Φάριδος με τὰ χωρία: Ξηροκάλαμον (sic), Ἀνώγεια, Ἀρκασάδες, Βρυσσιὰ, Καβουράκι, Καμίλια, Καράσπαη, Κατσουλέικα, Κολομποκά, Κουμουστά, Κυδωνία, Λεύκη, Λιακίικα, Μαμουσοῦμπαση, Μούσγα, Παληοπαναγιά, Παληοχώριον, Ράσσα, Τραπεζοντή, μονή Ζερμπίτσας (Κοιμήσεως Θεοτόκου), [Ἄγιος Βασίλειος, Ζωοδόχος Πηγῆ, Κούμαρης μονή (Κοίμησις Θεοτόκου, διαλελυμένη), Ρεσίνας].*

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸ Παράρτημα τῆς Ἐφημ. Κυβερνήσεως τῆς 2 Νοεμβρίου 1849, σ. με', ὅπου ὑπάρχει κατάλογος τῶν ἐκ τῆς ἐπαρχίας Λακεδαιμονος ἀναγνωρισμένων πολιτῶν ὡς ἐχόντων προσόντα ἐνόρκου, ἀναφέρονται οἱ δῆμοι τῆς ἐπαρχίας Λακεδαιμονος μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ δῆμος Φάριδος με τοὺς ἐξῆς κτηματίας, ἔχοντας τὰ προσόντα ἐνόρκου:

Παναγιώτης Δαγκάζης	ἐτῶν 48	ἐκ Παλαιοπαναγιάς,	εἰσόδημα 1800	δρχ.
Νικόλαος Γεωργόπουλος	» 43	ἐξ Ἀνωγείων	» 1100	»
Δημήτριος Σολομῶς	» 48	ἐκ Ξηροκαμπίου	» 1100	»
Γεώργιος Κυριακάκος	» 41	»	» 1200	»
Κωνσταντῖνος Παπαδάκος	» 40	»	» 600	»
Παναγιώτης Καραδόνης	» 36	»	» 850	»
Νικόλαος Ξιδάκος	» 32	ἐκ Παλαιοπαναγιάς	» 1200	»
Δημήτριος Μούτουλας	» 33	ἐκ Παλαιοχωρίου	» 1200	»
Μιχαὴλ Μωϊσάκος	» 41	ἐκ Πα.αιοπαναγιάς	» 500	»
Γεώργιος Πολυχρονάκος	» 45	ἐξ Ἀνωγείων	» 1300	»
Δημήτριος Μενούνης	» 35	»	» 1000	»
Παναγῆς Χατζάκος	» 40	ἐκ Παλαιοπαναγιάς	» 800	»
Μαρκάκης Πεταλάς	» 45	ἐκ Κατσουλαίκων	» 900	»

Οὕτω, εἰς πίνακα τῶν ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους λειτουργησάντων δήμων καὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἕκαστος ἐλειτούργησεν ὁ δῆμος Φάριδος ἀναγράφεται ὅτι ἐλειτούργησεν ἀπὸ 1836-1912.**

Ὡς ἔδρα τοῦ δήμου Φάριδος ἀρχικῶς ἦτο ἡ Παλαιοπαναγιά, ὅμως διὰ Β.Δ. 30-5 (11-6) 1842, ΦΕΚ 24/15-10-1842 «ἡ ἔδρα τοῦ δήμου Φάριδος (Διοικήσις Λακεδαιμονος) μεταφέρεται ἐκ τοῦ οἰκισμοῦ Παλαιὰ Παναγιά εἰς τὸν οἰκισμὸν Ξηροκάμπη»***

* Βλ. Μ. Χουλιάρáκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 241 καὶ Ἄ. Δρακάκη - Σ. Κουνδούρου, Ἄρχεϊα τῆς συστάσεως καὶ ἐξελέξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων 1836-1936 καὶ τῆς Διοικητικῆς διαρρέσεως τοῦ Κράτους, Ἀθῆναι Ἰούλιος 1939, τόμος Α', σ. 170.

** Βλ. Μ. Χουλιάρáκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 223.

*** Βλ. Μ. Χουλιάρáκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 138.

Β. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ

Ἡ πρώτη ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος ἐγένετο ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς ἀποστολῆς τὸ 1829. Εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται τὰ κάτωθι χωρία τοῦ μετὰ ταῦτα συσταθέντος δήμου Φάριδος, ἕκαστον μὲ τὸν πληθυσμὸν αὐτοῦ ὡς ἀκολούθως:

Arkasadès	οἶκογ.	35	ἄτομα	144
Koumousta	»	81	»	374
Liakéika	»	6	»	29
Katsouléika	»	6	»	21
Kaminia	»	11	»	47
Kydonia	»	21	»	89
Kavouraki	»	14	»	51
Karaspai	»	22	»	86
Palaeopanagia	»	10	»	27
Dipotama	»	22	»	92
Poliana	»	4	»	15
Sotira	»	69	»	313
Doritza	»	25;	»	—
Trapezondi	»	25;	»	—
Palaeo-khori	»	200	»	—
Agios Vasilios	»	3	»	7

Δὲν ἀναφέρονται τὰ Ἐνώγεια καὶ τὸ Ξηροκάμπι.

Εἰς πίνακα μεταγενεστέρων ἀπογραφῶν πληθυσμοῦ ἔχομεν Δ ἤ μ ο ν Φ ἄ ρ ι - δ ο ς μετὰ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ ὡς ἀκολούθως:*

1846. Δῆμος Φάριδος, κάτοικοι 2.639.

Ξηροκάμπι 577 — Παλαιοπαναγιὰ 461 — Ἐνώγεια 740 — Τραπεζοντὴ 103 — Καμίνια κλπ. 375 — Ἀρκασᾶδες 146 — Κυδωνιὰ κλπ. 237.

1848 κάτοικοι 2606

1849 » 2639

1850 » 2670

1851 » 2695 καὶ ἀναλυτικῶς κατὰ χωρία:

Ξηροκάμπι ἔδρα τοῦ δήμου	οἶκογ.	110	ἄτομα	592
Παλαιοπαναγιὰ	»	90	»	479
Ἐνώγεια	»	132	»	633
Τραπεζοντὴ	»	25	»	118
Καμίνια	»	88	»	387
Ἀρκασᾶδες	»	35	»	141

* Βλ. Ἰ ω. Σ τ α μ α τ ἄ κ η, Πίναξ χωρογραφικὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1846, σ. 61.

Κυδωνιά » 59 » 247

Καβουράκι
Καράσπαη
Παλαιοχώρι
Κατσοιλέικα
Μούσγα
Λιακείικα
Σωτήρα
Κουμουστᾶς
Ἄξυκῆ
Διπόταμα
Βολιάνια
Δόριζα
Νιοχώρι

Θέσεις ἐαριναί Ἀνωγείων
καὶ Παλαιοπαναγιᾶς*

- 1852 κάτοικοι 1.596
1853 » 2.528
1854 » 2.554
1855 » 2.575**
1856 » 2.644 ἔδρα Ξηροκάμπι, κάτ. 628
1861 » 3.222 » 660
1863 Δῆμος Φάριδος κάτοικοι 3.222.***
Ξηροκάμπι 660 — Παλαιοπαναγιᾶ 566 — Ἀνώγεια 760 — Τραπεζοντῆ 113 —
Καμῆνια κλπ. 662 — Ἀρκασιᾶδες 175 — Κυδωνιά κλπ. 326.
1870 κάτοικοι 3.708 » 944*
1879 » 4.171 » 825*
Αὐτόθι καὶ τὰ χωρία τοῦ δήμου μετὰ τοῦ πληθυσμοῦ των:
Ἀνώγεια 873 — Ἀρκασιᾶδες 233 — Καβουράκη 36 — Καράσπαϊ 225 — Κα-
τσοιλέικα 207 — Κουμούστα 110 — Κυδωνιά 146 — Λεύκη 40 — Λιακείικα
87 — Παλαιοπαναγιᾶ 787 — Παλαιοχώρι 102 — Τραπεζοντῆ 118 — Καμῆνια,
Μούσγα 360 — Μονὴ Ζερμπίτζης 22.
1889 κάτοικοι 4.403. Καὶ κατὰ χωρία μὲ τὸν πληθυσμὸν των:
Ξηροκάμπιον 895 — Ἀνώγεια 922 — Ἀρκασιᾶδες 241 — Καβουράκιον 46 —
Καράσπαη 231 — Κατσοιλέικα 115 — Καμῆνια 349 — Κουμουστὰ 145 —
Κυδωνιά 150 — Λιακείικα 81 — Λεύκη 36 — Μαμουσοῦμπαση 20 — Μούσγα
84 — Παλαιοπαναγιᾶ 805 — Παλαιοχώριον 107 — Τραπεζοντῆ 142 — Μονὴ

* Βλ. Ρ. Ραγκαβῆ, Ἑλληνικά, τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1853, σ. 471. Μ. Χουλιαρᾶκη, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', μέρος Β, σ. 7.

** Βλ. Μ. Χουλιαρᾶκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16.

*** Βλ. Ἰω. Σταματάκη, Πίναξ χωρογραφικὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1863, σ. 64.

Κοιμήσεως Θεοτόκου ἢ Ζερμπίτσης 34*

1896 κάτοικοι 4.576. Καὶ κατὰ χωρία μὲ τὸν πληθυσμὸν των:
Ξηροκάμπι 917 — Ἀνώγεια 907 — Ἀρκασάδες 261 — Βρυσιὰ 8 — Καβου-
ράκι 32 — Καμίνια 400 — Καράσπαη 195 — Κατσουλείκα 101 — Κουμουστά
187 — Κυδωνιά 144 — Λεύκη 35 — Λιακέϊκα 100 — Μαμουσοῦμπαση 20 —
Μούσγα 90 — Παληοπαναγιά 869 — Παληοχώρι 124 — Τραπεζοντὴ 149 —
Ρασίνας 8 — Χιλονόμαλον 2 — Μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου ἢ Ζερμπίτσας 27.**

1907 κάτοικοι 4.366. Καὶ κατὰ χωρία μὲ τὸν πληθυσμὸν των:
Ξηροκάμπι 923 — Ἀνώγεια 679 — Ἀρκασάδες 315 — Βρυσιὰ 6 — Καβου-
ράκι 30 — Καμίνια 429 — Καράσπαη 195 — Κατσουλείκα 108 — Κολομποκά
13 — Κουμουστά 160 — Κυδωνία 137 — Λεύκη 36 — Λιακέϊκα 91 — Μαμου-
σοῦμπαση 4 — Μούσγα 81 — Παληοπαναγιά 844 — Παληοχώρι 137 — Ρασί-
ναις 4 — Τραπεζοντὴ 136 — Μονὴ Ζερμπίτσης 28.***

Μετὰ ταῦτα τὸ 1912 ἔχομεν νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ Κράτους εἰς δήμους
καὶ κοινότητας εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου Ἐθν. Ζ. 4057 (ὑπ' ἀριθμ. 4057) τῆς
10-2-1912 *Περὶ συστάσεως δήμων καὶ κοινοτήτων*, ΦΕΚ 58/14-2-1912.

Κατόπιν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ἡ ἐπαρχία Λακεδαίμονος διαιρεῖται εἰς 67
κοινότητας προερχομένας ἐκ τῶν ὑπαρχόντων δήμων.

Διὰ τοῦτου, ὁ Δ ἤ μ ο ς Φ ἄ ρ ι δ ο ς διηρέθη εἰς τὰς ἐξῆς κοινότητας μὲ
τὰ χωρία ἐκάστης καὶ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ὡς ἀκολούθως:

1) Κοινότης Ἀνωγείων (τ.δ. Φάριδος). Β.Δ. 31-8-1912. ΦΕΚ Α 261/1912.
Ἐδρα Ἀνώγεια (τά). Χωρία: Ἀνώγεια, Κολομποκά, Λεύκη καὶ κατόπιν
ἡ Σωτήρα.

Πληθυσμὸς 1920: Ἀνώγεια 925—Κολομποκά 15—Λεύκη 40. 1928:
Ἀνώγεια 1.005 — Λεύκη 46. 1940: Ἀνώγεια 1.052—Διπόταμα (τά) 6 —Λεύ-
κη (ἡ) 62 —Σωτήρα (ἡ) 11. 1951: Ἀνώγεια 938 —Διπόταμα 00 —Λεύκη (ἡ)
60 — Σωτήρα (ἡ) 8.

2) Κοινότης Καμινίων (τ.δ. Φάριδος). Β.Δ. 31-8-1912, ΦΕΚ Α 261/
1912. Ἐδρα: Καμίνια - Δάφνη. Χωρία: Καμίνια, Βρυσιὰ, Κατσουλείκα,
Μούσγα, Παληοχώρι, Ρασίνας ἢ Ρασίνα, Μονὴ Ζερμπίτσης.

Πληθυσμὸς 1920: Καμίνια 363—Βρυσιὰ 11—Κατσουλείκα 68—Μούσ-
γα 114 — Παληοχώρι 147 — Ρασίνας ἢ Ρασίνα 7 — Τζανέϊκα 55 — Μονὴ
Ζερμπίτσης 21. 1928: Καμίνια 418—Κατσουλείκα 84—Μονὴ Ζερμπίτσης
13 — Μούσγα 100 — Παλαιοχώρι 146. 1940: Καμίνια 431—Κατσουλαίκα

* Βλ. Μ. Χουλιάρáκη, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 138.

** Βλ. Μ. Χουλιάρáκη, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 206.

*** Βλ. Μ. Χουλιάρáκη, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 300.

92—Μούσγα 103—Παλαιοχώριον 160. 1951: Καμίνια 384—Κατσοουλαίικα 133—Μούσγα 88—Παλαιοχώριον 154.

Μεταβολαί. Διά Β.Δ. 20-9-1955, ΦΕΚ Α 287/1955 ή κοινότης μετωνομάσθη εις Κοινότητα Δάφνης, τὸ χωρίον Κατσοουλαίικα εις Ἀνθοχώριον καὶ ἡ Μούσγα εις Κυδωνίτσαν.

- 3) Κοινότης Καρασπαῆς (τ.δ. Φάριδος). Β.Δ. 31-8-1912, ΦΕΚ Α 261/1912.

Ἔδρα: Λευκόχωμα. Χωρία: Καρασπαῆ, Καβουράκι, Κυδωνία.

Πληθυσμὸς 1920: Καρασπαῆ 222—Καβουράκι 37—Κυδωνιά 130. 1928: Λευκόχωμα (Καρασπαῆ) 249—Καβουράκι 49—Κυδωνιά 134. 1940: Λευκόχωμα 294—Καβουράκιον 41—Κυδωνέα 131. 1951: Λευκόχωμα 308—Καβουράκιον 43—Κυδωνέα 144.

Μεταβολαί. Διά Δ. 19-7-1928, ΦΕΚ Α 156/1928 ὁ συνοικισμὸς καὶ ἡ κοινότης μετωνομάσθησαν εις συνοικισμὸν καὶ κοινότητα Λευκοχώματος.

- 4) Κοινότης Ξηροκάμπιου (τ.δ. Φάριδος). Β.Δ. 3-8-1912, ΦΕΚ Α 261/1912.

Ἔδρα: Ξηροκάμπιον. Χωρία: Ξηροκάμπι—Ἀρκασᾶδες—Κουμουστά—Λιακείικα—Μαμουσοῦμπαση (Πενταυλοί).

Πληθυσμὸς 1920: Ξηροκάμπιον 1031—Ἄνω Ἀρκασᾶς 81—Κάτω Ἀρκασᾶς 131—Κουμουστά 154—Λιακείικα 76—Μαμουσοῦμπαση 11. 1928: Ξηροκάμπι 1.171—Ἀρκασᾶς 254—Κουμουστά 156—Λιακείικα 97. 1940: Ξηροκάμπιον 1.353—Ἀρκασᾶδες 291—Κουμουστά 165—Λιακαίικα 122. 1951: Ξηροκάμπιον 1.139—Ἀρκασᾶς 275—Κουμουστά 99—Λιακαίικα 131.

Μεταβολαί. Ὁ συνοικισμὸς Κουμουστά μετωνομάσθη Πενταυλοί (οί). Β.Δ. 17-1-1957. ΦΕΚ Α 11/1957.

- 5) Κοινότης Παλαιοπαναγιᾶς (τ.δ. Φάριδος). Β.Δ. 31-8-1912, ΦΕΚ Α 261/1912.

Ἔδρα: Παλαιοπαναγιά.

Χωρία: Παλαιοπαναγιά—Τραπεζοντή—Κρουονέριον—Νιχώριον—Τόριζα (ἡ).

Πληθυσμὸς 1920: Παλαιοπαναγιά 827—Τραπεζοντή 161. 1928: Παλαιοπαναγιά 890—Τραπεζοντή 196. 1940: Παλαιοπαναγιά 1.068—Νιχώριον—Πολιάνα—Τόριζα—Τραπεζοντή 289. 1951: Παλαιοπαναγιά 289—Νεοχώριον—Πολιάνα—Τόριζα.

- 6) Κοινότης Τραπεζαντῆς. Κοινότης Τραπεζοντῆς, Β.Δ. 10-9-1948. ΦΕΚ Α 252/1948.

Προῆλθεν ἐκ τῆς κοινότητος Παλαιοπαναγιάς τοῦ τέως Δήμου Φάριδος.

Ἔδρα : Τραπεζαντή.

Ἀρχικὸς οἰκισμὸς Τραπεζοντή, ὁ νῦν Τραπεζαντή.

Πληθυσμὸς 1951: Τραπεζαντή 290.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἢ κατ' ἐπανάληψιν ἐναλλασσομένη γραφὴ τοῦ ὀνόματος Τραπεζοντή - Τραπεζαντή.

Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα περὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς «Ἐκδόσεως τῆς Κεντρικῆς Ἐνώσεως δήμων καὶ κοινοτήτων τῆς Ἑλλάδος», Στοιχεῖα συστάσεως καὶ ἐξελέξεως τῶν δήμων καὶ Κοινοτήτων (ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τοῦ ἔτους 1912 καὶ ἐφεξῆς. 29. Ν ο μ ὸ ς Λ α κ ω ν ἱ α ς. Ἐπιμελεῖα Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν. Διευθύνσεως Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως, Τμήματος Δημοτικῆς καὶ Κοινοτικῆς Διοικήσεως, Ἀθῆναι, Σεπτέμβριος 1961, σσ. 202-203, 238-239, 270-271, 284-285, 288-289, 320-321.

Ἡ ἀρχικὴ σφραγὶς ἦτο κυκλική, χωρὶς τὸ ἐμβλημα. Τὸ ἐμβλημα τῆς εἰκονιζομένης σφραγίδος καθωρίσθη μὲ τὸ Β.Δ. τῆς 28ης Ἰουλίου 1870 (ΦΕΚ 32/σελ. 237): «...ἵνα ἡ σφραγὶς τοῦ δήμου Φάριδος φέρῃ ὡς ἐμβλημα ἐν τῷ μέσῳ μὲν « γέφυραν » γύρωθεν δὲ τὰς λέξεις « δήμος Φάριδος »...».

**Ἡ μετὰ ταῦτα κατάστασις τῶν κοινοτήτων
τοῦ τέως Δήμου Φάριδος**

Κοινότητες, Οἰκισμοί	Πληθυσμός				
	1961	1971	1981	1991	2001
<i>Ἀνωγείων</i>	822	634	515	512	539
1. Ἀνώγεια	778	607	495	444	
2. Διπόταμα				10	
3. Λεύκη	42	27	20	7	
4. Σωτήρα	2			51	
<i>Δάφνης (Καμινίων)</i>	684	277	252	375	305
1. Δάφνη (Καμίνια)	332	199	190	262	
2. Ἀνθοχώριον (Κατσουλαίικα) ..	91				
3. Κυδωνίτσα (Μούσγα)	134				
4. Μονή Ζερμπίτσης	9	14	21	37	
5. Παλαιοχώριον	118	64	41	76	
<i>Λευκοχώματος</i>	460	392	332	342	365
1. Λευκόχωμα	312	251	235	240	
2. Καβουράκιον	28	30	18	21	
3. Κυδωνέα	129	111	79	81	
<i>Ἐηροκάμπιου</i>	2.787	2.141	2.165	1.722	1.141
1. Ἐηροκάμπιον	997	1.078	1.019	1.011	
2. Ἅγιος Χριστόφορος	1.459	928	1.019	511	
3. Ἄρκασᾶδες	185				
4. Λιακαίικα	106				
5. Κυδωνίτσα			59	58	
6. Πενταυλοὶ (Κουμουστά)	42	4	6	76	
7. Ἀνθοχώριον (Κατσουλαίικα) ..		61	62	66	
<i>Παλαιοπαναγιάς</i>	841	676	613	517	615
1. Παλαιοπαναγιά	841	674	611	491	
2. Κρουνέριον (Πολιάνα)				1	
3. Νιχώριον					
4. Τόριζα		2	2	25	
<i>Τραπεζαντής</i>	227		201	176	193
1. Τραπεζαντή	227	180	201	176	

Συνέδριο της Εταιρείας Λακωνικών Σπουδών στο Ξηροκάμπι

Ο δήμος Φάριδος ευρίσκεται στην ευχάριστη θέση να ανακοινώσει ότι από 14-16 Σεπτεμβρίου 2001 θα διεξαχθεί στο Ξηροκάμπι συνέδριο της Εταιρείας Λακωνικών Σπουδών. Στο συνέδριο θα λάβουν μέρος ειδικοί επιστήμονες, οι οποίοι θα κάνουν ανακοινώσεις σε θέματα γενικότερου λακωνικού ενδιαφέροντος. Τα πρακτικά θα εκδοθούν σε ειδικό τόμο από την ως άνω Εταιρεία.

Η Εταιρεία Λακωνικών Σπουδών έχει μέχρι σήμερα επιτελέσει σημαντικό εκδοτικό έργο, που περιέχεται σε δεκαπέντε πολυσέλιδους τόμους, οι οποίοι αποτελούν ουσιαστική και αποκλειστική πηγή για κάθε ερευνητή του λακωνικού χώρου.

Πρόεδρος της Εταιρείας είναι ο κ. Δικαίος Βαγιακάκος, δ.φ, Επίτιμος Γενικός Διευθυντής του Ιστορικού Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας της Ακαδημίας Αθηνών, ο οποίος διατηρεί στενούς δεσμούς με το δήμο μας και έχει φανεί πολλαπλά χρήσιμος.

Καλούνται οι συνδημότες να παρακολουθήσουν τις εργασίες του συνεδρίου, οι οποίες έχουν ενταχθεί στο γενικότερο εορτασμό των Ελαιοφοριών 2001.

Παναγιώτης Ι. Παναγιωτονάκος
Δήμαρχος Φάριδος

ΣΥΜΜΑΘΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΡΓΟΤΕΡΑ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ

Είναι Οκτώβριος του 1935. Εισέρχομαι κατόπιν επιτυχών εξετάσεων στη Σ.Σ. Ευελπίδων. Η ζωή στη Σχολή πολύ σκληρή. Συνεχής έντονος σωματική και πνευματική εργασία. Εισήλθαμε 200. Οι επτά δεν άντεξαν στο λίαν κοπιώδες πρόγραμμα της Σχολής και απεσύρθησαν τον πρώτο μήνα. Εξήλθαμε τελικά οι υπόλοιποι 193. Κατά την διάρκεια της φοιτήσεώς μας είχαμε συνδεθεί μεταξύ μας με στενή φίλια. Η έξοδός μας έγινε, κατόπιν τριετούς φοιτήσεως, τον Απρίλιον του 1938. Κατά την έξοδόν μας έλαβε χώραν στη Σχολή μεγάλη επίσημος τελετή. Ήτο παρούσα η στρατιωτική και πολιτική ηγεσία. Παρών και ο αείμνηστος Βασιλεύς Γεώργιος Β', όστις ιδιοχείρως παρέδωσε εις ένα έκαστον το ξίφος. Έμβλημα τιμής.

Όλοι με μεγάλη χαρά και συγκίνησιν το παρελάβαμε και την επομένη αναχωρήσαμεν, ως Αξιωματικοί πλέον, δια τας διαφόρους μονάδας του στρατού μας. Αρχιζε η στρατιωτική μας ζωή που μας επεφύλασσε μεγάλες εμπειρίες. Τα χρόνια κυλούν. Φθάσαμε στο 1948. Είχε ήδη τελειώσει ο πόλεμος με τους Ιταλούς και τους Γερμανούς.

Είχαμε όμως ατυχώς εμπλακεί στον εμφύλιον. Οι περισσότεροι ευρισκόμεθα στον εθνικόν στρατόν. Δεν ήταν όμως και ολίγοι που ευρίσκοντο εις τον ανταρτικόν στρατόν. Ένας εξ αυτών ο Γεώργιος Γεωργιάδης. Στενός φίλος μου κατά την φοιτησίν μας. Συμπαρακοιμώμενος στον θάλαμο. Ταιριάζαμε στον χαρακτήρα. Προερχόταν από προσφυγική εκ Μικράς Ασίας οικογένεια. Ευρισκόμεθα ως προανέφερον εις το έτος 1948. Εμπόλεμος η κατάστασις. Ο γράφων διοικητής του 614 Τ.Π. στην περιοχή Βιτοίου. Ευρίσκομαι στη σκηνή μου. Εισέρχεται ο ασυρματιστής στρατιώτης και μου δίδει ένα σήμα της 15ης Μεραρχίας εις την οποίαν υπαγόμην. Ιδού το περιεχόμενον του ληφθέντος σήματος: «Από 15ην Μεραρχίαν προς το 614 Τ.Π. Προσοχή. Απέναντί σας έχετε ισχυράν κομμουνιστικήν δύναμιν, διοικητής της οποίας είναι ο Συνταγματάρχης Γεωργιάδης Γεώργιος». Όταν διάβασα το μήνυμα, έκλαψα οικτρώς. Τι μου επεφύλασσε η τύχη. Ουδέποτε εφαντάσθην ότι θα με έφερε αντιμετώπον με τον πλέον επιστήθιον φίλον μου. Με συνετάραξε ψυχικά το γεγονός αυτό. Ευτυχώς, τα αντίπαλα τμήματα απεσύρθησαν και απεφεύχθη μία οδυνηρά σύγκρουσις.

Το γεγονός με εξαναγκάζει να αναφέρω ολίγα δια τον επάρατον διχασμόν, όστις την περίοδον αυτή ήτο εν εξάψει. Ως ιστορικώς είναι γνωστόν, πολλά δεινά έχει υποστεί η πατρίδα μας απ' αυτόν. Έφερα τότε στο μυαλό μου και φέρω και τώρα στιγμές όπως το 1940-41, όταν οι Έλληνες πολεμήσαμε όλοι ενωμένοι με μεγάλη επιτυχία τους Ιταλούς και τους Γερμανούς. Μακάρι τέτοιες μόνο στιγμές να μας επιφυλάσσει η Ιστορία μας.

Νικόλαος Μπουραζέλης
Συνταγματάρχης ε.α.

Το μυστήριο του σεντουκιού

Παιδικές αναμνήσεις – Σελίδες από ένα ημερολόγιο

Τα παιδικά βιώματα δύσκολα σβήνουν από τη μνήμη. Είναι τόσο έντονα χαραγμένα στο υποσυνείδητο, που μας ξαφνιάζουν κάθε στιγμή που τ' ανασύρουμε.

Και απορεί κανείς με το πλήθος των συνειρμών, καθώς συνδέουν και φέρνουν στο φως τόσο ζωντανά τα περιστατικά παιδικών αναμνήσεων, λες και συνέβησαν χτες.

Είναι και το παρακάτω περιστατικό μια παιδική περιπέτεια της δύσκολης 10/ετίας του 40. Οι παλιοί θυμούνται ασφαλώς τα «Μυλοβάγενα» της εποχής εκείνης.

Εκεί κοντά, βρισκόταν το πελώριο πέτρινο σπίτι, λίγο πριν την κατηφόρα προς τη Ρασίνα. Με τους ντούρους τοίχους του, έμενε έτσι ακατοίκητο, χωρίς πόρτες στ' ανοίγματα των εισόδων του.

Ερημωμένο και εσωτερικά ερειπωμένο, παρέμενε όρθιο να θυμίζει μια αλλοτινή εποχή ζωντανής παρουσίας του. Τα παλιά δοκάρια στο ταβάνι και στα πατώματα είχαν μείνει χωρίς σανίδες, μαυρισμένα και σκοροφαγωμένα.

Δεν θυμάμαι αν υπήρχαν και στη θέση των παραθύρων φύλλα ή έμεναν έτσι ανοικτά με τις κάσες μόνον στον τοίχο.

Για μας τα παιδιά, το οικοδόμημα αυτό τότε συνεδύαζε το δίδυμο του φόβου και του μυστηρίου. Η φαντασία μας το ήθελε στοιχειωμένο.

Οι ψίθυροι μεταξύ μας περιστρέφοντο σε κάτι αλλόκοτο και μυστηριώδες που έκρυβε το μυστικό του στο εσωτερικό. Κι αυτό το μυστήριο η παιδική φαντασία έφτασε κάποτε να το μετατρέψει σε μίαν απίστευτη μυθοπλασία που μας προκαλούσε τρόμο.

Ήταν όμως η εποχή του πολέμου και είχαμε εκ των πραγμάτων συμφιλιωθεί και με τον κίνδυνο. Έτσι το μυστήριο του σπιτιού αποτελούσε πρόκληση και έπρεπε να το εξιχνιάσουμε. Και έφτασε η ώρα της μεγάλης απόφασης. Τόσα συνέβαιναν γύρω μας καθημερινά: θα μας τρόμαζε το μυστήριο, που κρυβόταν εκεί;

Έτσι, μαζί με τον αχώριστο φίλο μου και συμμαθητή, τον Τάκη, το συζητήσαμε κι αποτολμήσαμε το ακατανόητο: τη λύση του αινίγματος!

Έμενε μόνον η απόφαση του πότε! Κι έπαιρνε συνεχώς αναβολή. Μα έφτασε κι η στιγμή για το μεγάλο τόλμημα.

Το ισόγειο, θυμάμαι, με το άνοιγμα προς τα Ν.Δ. ήταν υπερυψωμένο στο ένα και μισό μέτρο από το έδαφος. Σκαρφαλώσαμε λοιπόν στο εσωτερικό πεζούλι και ρίξαμε τις πρώτες φοβισμένες ματιές στο εσωτερικό. Μας φάνηκε αρκετά σκοτεινό και αραχνιασμένο. Πατήσαμε στα χοντρά δοκάρια που άλλοτε στήριζαν το πάτωμα και ισοροπώντας από δοκάρι σε δοκάρι προχωρούσαμε στο εσωτερικό. Ο κίνδυνος να παραπατήσουμε ή να υποχωρήσει κάποιο σάπισμένο ξύλο υπήρχε πάντα. Το σκοτεινό υπόγειο κάτωθι μας, αραχνιασμένο και σιωπηλό, σε κάθε τρίξιμο, μας έκανε ν' αναρριγούμε.

Τα βήματά μας συνεσταλμένα, μας οδηγούσαν προς το βάθος, εκεί όπου ξεχωρίζαμε έναν κλειστό χώρο, σαν μικρό δωματάκι. Αμυδρά έφτανε το λίγο φως από τον εξωτερικό φεγγίτη και περνούσε από το λιγιστό άνοιγμα του ενός φύλλου της πόρτας εκείνης. Ήταν το δωμάτιο που στην παιδική μας φαντασία έπαιρνε φανταστικές διαστάσεις, καθώς ήταν βεβαιωμένο πως σ' αυτό φυλασσόταν το μυστικό του σεντουκιού.

Στο ξύλινο εκείνο κιβώτιο υπήρχε τοποθετημένο κάτι, που είχε φτάσει να γίνεται στις συζητήσεις μας μυθικό ή έστω να προσομοιάζει με τα μυστήρια των Φαραώ, αφού για αρκετά χρόνια, μόνο φανταστικά σενάρια σκαρώναμε εμείς τα παιδιά. Ένα σώμα πάντως υπήρχε οπωσδήποτε εκεί και παρέμενε κλεισμένο και απαραβίαστο. Έτσι το φανταζόμαστε.

Και με μόνη αυτή τη σκέψη, τώρα, αποτολούσαμε τη διαλεύκανση του μυστηρίου κι αυτή μας η αποκοτιά έπαιρνε διαστάσεις ηρωισμού.

Ήμουν βέβαιος πως οι σκέψεις αυτές διακατείχαν και τους δυο μας, καθώς με το φόβο, που κάναμε προσπάθεια να μην τον δείχνουμε, είχαμε ήδη φτάσει στη σαρακοφαγωμένη εκείνη πόρτα και αποτολήσαμε να βάλουμε τα χέρια μας επάνω της.

Σπρώξαμε ελαφρά το μισανοιγμένο φύλλο. Καθώς έτριξαν οι σκουριασμένοι μεντεσέδες, μια ανατριχίλα διαπέρασε τη ραχοκοκαλιά μου. Μου φάνηκε το τρίξιμο εκείνο σαν απόκοσμο γέλιο, που μας περιγελούσε.

Μείναμε για μερικά δευτερόλεπτα ακίνητοι σαν μαρμαρωμένοι με τα χέρια μετέωρα. Στον παραμικρό επόμενο κρότο, θα τα παρατούσαμε και θα το βάζαμε στα πόδια. Συνεννοηθήκαμε με μια ματιά, δίνοντας έτσι θάρρος ο ένας στον άλλο και περάσαμε στο πλάι ανάμεσα από το άνοιγμα ενός φύλλου. Τα σανίδια έτριξαν και πάλι κάτω από τα πόδια μας.

Ακούγαμε την ανάσα μας τώρα. Και τότε μόνον συνειδητοποιήσαμε πως βρισκόμαστε εμπρός και επάνω από την ξύλινη κασέλα.

Όλα όσα είχαμε ακούσει μέχρι τότε διαπιστώναμε πως ήσαν μια πραγματικότητα. Έμενε πλέον το τελευταίο εγχείρημα.

Παρατηρήσαμε το μακρόστενο, σε σχήμα χαμηλού μπαούλου, σεντούκι, με τα ξεθωριασμένα και ξεφλουδισμένα χρώματά του εξωτερικά, σαρακοφαγωμένο αλλά γερό ακόμη. Δεν έμενε πλέον, παρά να ξεδιαλύνουμε το μυστικό που κρατούσε καλά φυλαγμένο στο εσωτερικό του.

Ποιος όμως θα έκανε το τόλμημα ν' ανασηκώσει το σκέπασμα; Κλειδαριά δεν υπήρχε βέβαια. Οι δυο χαλκάδες για το θηλύκωμα έμεναν ανοικτοί. Κοιταχτήκαμε για μια φορά ακόμη αμίλητοι. Ο διασταγμός ήταν διάχυτος στις ματιές μας. Μα αμέσως, κάποια άρατη δύναμη μας παρακίνησε να κάνουμε τις ίδιες κινήσεις. Πιάσαμε τις δυο σανιδούλες πάνω από το σκέπασμα και αρχίσαμε να το ανασηκώνουμε· ο Τάκης φάνηκε περισσότερο θαρραλέος.

Ήταν πια αποφασισμένο. Έμεινε για λίγο μόνο μετέωρη εκείνη η κίνησή μας και ο ρυθμός προς στιγμή επιβραδύνθηκε. Μα σε δευτερόλεπτα συνειδητοποιήσαμε,

πως το σκέπασμα ακουμπούσε γυρνά πίσω στον τοίχο.

Μια πνιχτή, συρτή κι άφωνη ανάσα ξέφυγε από το στόμα μου και τα μάτια άνοιξαν διάπλατα στην αποκάλυψη της θέας του περιεχομένου.

Ταυτόχρονα πίσω μας ακούστηκε ένας τριγμός, που ίσως έγινε από τη μικρο-οπισθοχώρηση και των δυο μας. Ο φόβος μάς προκάλεσε κρύο ιδρώτα, που σε χοντρές σταγόνες κυλούσε στο μέτωπό μας.

Ακίνητοι τώρα παρατηρούσαμε άφωνοι και αποσβολωμένοι. Στο βάθος του σεντουκιού ένα ύφασμα με πολλές πτυχές, σαν ένδυμα από πορφυρό βελούδο αλλοιωμένο λίγο και σε μεριές-μεριές ξεθωριασμένο, κρατούσε μαλακά ανάμεσα του, χωρίς να τον καλύπτει, έναν υπέροχο, γεμάτων γλύκα στην πονεμένη του έκφραση, με το αγκάθινο στεφάνι στο κεφάλι, σε στάση σαβανωμένου σώματος, χρωματιστόν αγαλμάτινο Χριστό. Το μέγεθός του δεν ξεπερνούσε εκείνο ενός μικρού παιδιού.

Η έκφραση λες μαρτυρούσε πως να, τώρα είχε βυθιστεί στον ύπνο του θανάτου. Και η ζωηράδα των χρωμάτων, από κόκκινα, κίτρινα, πορτοκαλιά, έδινε μian υπέροχη φωτοσκίαση στον νεκρό.

Εκείνο το γαλήνιο πρόσωπο του αποκαθηλωμένου Χριστού μετέτρεψε την προηγούμενη ταραχή και αγωνία μας, σε δέος. Έκσταση και θαυμασμός μάς συνεπήρε. Η ψυχή γαλήνεψε, μα εγώ ένιωσα να τρικυμίζει το αίμα στις αρτηρίες μου. Η καρδιά λίγο-λίγο ξαναπήρε τη θέση της στους κανονικούς ρυθμούς.

Παρατηρούσαμε αμίλητοι για πολλή ώρα ακόμη.

Ήταν τόσο ανθρώπινο το άγαλμα εκείνο του Χριστού και τόσο τέλειο στις αναλογίες του, που οι λεπτομέρειες έφταναν, στην τελειότητα του προσώπου και των χειρών, μέχρι τα πόδια κάτω. Οι πληγές στα χέρια και στα πόδια από τα καρφιά, έλεγες, να, θα στάζουν τώρα το αίμα! Ήταν τόσο τέλειο, που φανταζόμουν πως εκείνη τη στιγμή, αν εκινείτο κάτι, θα πίστευα, πως ο ίδιος ο Χριστός σηκωνόταν αναστημένος από το μνήμα του.

Μείναμε αρκετά ακόμη όρθιοι εκεί, ακίνητοι να τον παρατηρούμε και να θαυμάζουμε. Και όλη αυτή την ώρα κανείς μας δεν μίλησε. Σε κάποια στιγμή, έτσι αυθόρμητα, χωρίς να προηγηθεί κάποια συνεννόηση, ίσως από κάποιον διαφορετικό φόβο αυτήν τη φορά, μπορεί και κατάνυξη, πιάσαμε να κατεβάζουμε σιγά-σιγά το σκέπασμα της κασέλας.

Στραφήκαμε προς την έξοδο, χωρίς οι κινήσεις μας να είναι βιαστικές και σε λίγο βρεθήκαμε και πάλι στο φως της ημέρας. Τότε ήταν που πρωτομιλούσαμε, μετά από τόσην ώρα.

Δεν άκουσα ποτέ τι απέγινε ο αγαλμάτινος εκείνος Χριστός.

Το αριστούργημα εκείνο βγαλμένο από κάποιο εκμαγείο, δεν έμαθα μέχρι και την αναχώρησή μου από το Ξηροκάμπι, αν παραδόθηκε σε κάποιο μουσείο ή σε άτομο. Πάντως πιστεύω, πως, όπου κι αν κατέληξε, θ' αποτελεί σήμερα έναν ανεκτίμητο θησαυρό για τον κάτοχό του.

Τάσος Δ. Βολτής
Σχολικός Σύμβουλος

Από τις απορίες του λαού μας

Σ' ένα χωριό ημιορεινό του δήμου μας τρεις γερόντισσες, αγαπημένες γειτόνισσες, τις καλοκαιρινές βραδιές κάθονταν σ' ένα πεζούλι, στη «ρούγα», έλεγαν τα βάσανά τους και συζητούσαν για το πώς πέρασαν τη μέρα τους.

Η ζωή της θεια-Γιαννούς και των άλλων γυναικών, της θεια-Νικολίνας και της θεια-Πετρούς ήταν απλοϊκή· να μάσουν μαγειρική, να τακτοποιήσουν την κλώσσα με τα πουλάκια και να φροντίσουν την κατσίκια. Μετά έπαιρνε τη θέση της εκεί στο μπαλκόνι όπου επόπτευε τα παιδιά της γειτονιάς και τα εγγονάκια της. Όταν καταλάβαινε ότι έφταναν στα όρια να μαλώσουν, σωστός διαιτητής, η θεια-Πετρού επενέβαινε με αυστηρή φωνή: «Φρόνιμα, μη μαλώνετε» και γινόταν σεβαστή.

Ευτυχισμένη εκείνη η εποχή που η γιαγιά είχε το προνόμιο να ορμηγυέει τα εγγονάκια της, γιατί οι γονείς τους δούλευαν ολημερίς στο χωράφι για να εξασφαλίσουν τον επιούσιο άρτο της οικογένειάς τους. Σήμερα όμως βλέπουμε πως τον ρόλο της γιαγιάς τον έχει αντικαταστήσει η τηλεόραση, που τις περισσότερες φορές κάθε άλλο παρά συμβουλές έχει να δώσει στα μικρά παιδιά.

Χρόνια πικρά, βασανισμένα, γεμάτα αναμνήσεις. Βρίσκει όμως κανείς χαρά και στις λυπητερές αναμνήσεις. Ο χρόνος απαλύνει οξύτητες και διαφορές.

Βράδιασε, μαζεύτηκε η φαμελιά, κάθησαν όλοι στον στρογγυλό σοφρά, ευλόγησαν τη βρώση και την πόση δοξάζοντας τον Κύριο. Μετά οι άντρες βγήκαν και πήγαν στο μαγαζί να συμπληρώσουν την ευχαρίστηση του δείπνου παρέα με κοντοχωριανούς στο κέρασμα του καλού κρασιού. Και «οίνος εύφραίνει καρδίαν ανθρώπου...».

Οι καλές μας γερόντισσες παίρναν τη θέση τους στο γνωστό πεζούλι της «ρούγας». Όμορφη βραδιά και τούτη με το λαμπρό φεγγάρι του Αυγούστου.

Η θεια-Νικολίνα, η θεια-Πετρού και η θεια-Γιαννού μαζεύοντας και δυο-τρεις ακόμα φίλες αγαπητές. Λέγαν και κανένα αστέιο και έσκαγε το γέλιο στα συρρικνωμένα μάγουλά τους.

Η θεια-Νικολίνα όμως είχε ένα καινούριο μαντάτο να πει, θαυμαστό και σπουδαίο. «Άκουσαν στο ραδιόφωνο και το γράψαν και οι εφημερίδες», είπαν οι άντρες που είχαν πάει στο μαγαζί «πως άνθρωπος με ισχυρό μηχάνημα πήγε στο φεγγάρι». Το μηχάνημα αυτό είχε την ικανότητα να σιάβει και να παίρνει και μικρές πέτρες τις οποίες θα τις έφερνε εδώ, στην Γη, να τις ψάξουν μήπως περιέχουν και ακριβά μέταλλα.

Έμειναν σκεφτικές με το καινούριο νέο. Η θεια-Πετρού όμως έσπασε την σιωπή της και είπε: «Το είδα εγώ ότι το φεγγάρι τις άλλες, έταξε προς τη θάλασσα και με έπιασε φόβος μην πέσει στη θάλασσα και την κάψει. Και τότε θα έρθει η συντέλεια του κόσμου».

Τότε σταυροκοπήθηκαν όλες μαζί και είπαν: «Κύριε, ελέησέ μας».

Αυτά ειπώθηκαν, πέρασε η ώρα και με ένα αίσθημα θαυμασμού και άοριστου φόβου έφυγαν και κάθε μια βρήκε παρηγοριά στην αγκαλιά του ευεργετικού ύπνου.

Δημήτρης Δικαιάκος

Ο Δημήτρης Δικαιάκος υπήρξε ένας επιτυχημένος επιχειρηματίας που διακρινόταν για την καλλιέργειά του και την εντιμότητα του χαρακτήρα του. Το παραπάνω σημείωμα που δεν πρόλαβε να δει δημοσιευμένο, γιατί στο μεταξύ τον πήρε ο θάνατος, ως είναι ένα μικρό μνημόσυνο της σημαντικής παρουσίας του στο χωριό.

Θ. Κ.

Ο φίλος μου ο Πότης και το μυστικό του

Ο Πότης ήταν φίλος μου από την Ελλάδα. Τα σπίτια μας δεν ήταν κοντά, ήταν όμως τα χτήματά μας. Το χειμώνα συνέπιπτε να μαζεύουμε την ίδια εποχή ελιές και τα μεσημέρια οι οικογένειές μας τρώγανε μαζί στο σύνορο επάνω. Εκεί μοιραζόμαστε τα φτωχικά μας και δοξάζαμε το Θεό. Με τον Πότη ξεφεύγαμε για λίγο, χτίναμε βροχούς και πιάναμε κανα γιάννακα. Συνεχίσαμε έτσι και στο Γυμνάσιο Σπάρτης.

Στον Καναδά βρεθήκαμε ριγμένοι από τη μοίρα στην ίδια πόλη, αλλά τα πρώτα χρόνια είχαμε χαθεί. Εκείνος δυσκολεύθηκε πιο πολύ από μας τους άλλους. Πέρασε χρόνια σ' ένα υπόγειο πλένοντας πιάτα. Παντρεύτηκε γρήγορα κι έκανε οικογένεια. Με δυσκολία τ'άβγαζε πέρα. Στην πορεία έχασε τη γυναίκα του κι έμεινε ο ίδιος πατέρας και μητέρα για τα δυο του παιδιά. Τα βάσανα πολλαπλασιάστηκαν. Στάθηκε όμως όρθιος και πάλεψε να μάθει τα παιδιά γράμματα. Πώς τα κατάφερε ένας Θεός το ξέρει. Να πάνε τα παιδιά στο ελληνικό σχολείο και τις Κυριακές στην εκκλησία. Να πάρουν το σωστό δρόμο. Με τον καιρό, καθώς τα παιδιά πρόκοβαν, ο Πότης έκανε δική του δουλειά και σήκωσε το κεφάλι του. Απέκτησε περιουσία και είδε μέρες καλές.

Το κύριο χαρακτηριστικό του, αν τον γνώριζες από κοντά, ήταν ότι διατήρησε τον ελληνισμό του άθικτο. Όταν μίλας για εθνικά θέματα, το πρόσωπό του μεταμορφωνότανε. Άλλαξε όψη όμως, όταν καταφερόταν εναντίον των Τούρκων, στους οποίους επεφύλασσε βαρείς χαρακτηρισμούς. Πόσες φορές δεν άφησε τη δουλειά του να τρέχει με την ελληνική σημαία να διαμαρτυρηθεί στην έδρα του Ο.Η.Ε. Αν δεν τον ήξερες καλά, μπορούσες να μπερδευτείς, γιατί, όταν μίλαγε, φερ'επειν, για πρωθυπουργό της χώρας, εννοούσε τον πρωθυπουργό της Ελλάδος κι όταν υπολόγιζε τις αξίες των πραγμάτων, τό έκανε με δραχμές.

Στο μαγαζί μου ερχόταν συχνά. Ιδιαίτερα όταν οι δουλειές του πήγαιναν καλά και τον απασχολούσαν λιγότερο χρόνο. Τις προάλλες ήρθε μέσα βρεγμένος. Έγινα τσουπλί, μου λέει, βρέχει αναστάλαγο. Τον ρώτησα: Μπας και κατέβασε η Ρασίνα; και μου απαντάει: Βουνά φέρνει. Κάτι τέτοια λέει και μου ανοίγει την καρδιά. Πάντοτε και κάτι φέρνει. Κρασί γορανίτικο, με το ρετσίνο του μόνο. Μυτζήθρα από την Ποταμιά να τρίψουμε στα μακαρόνια, γιατί ο Πότης, όταν ερχόταν, έπρεπε κάτι να κάνει. Να μαγειρέψει, να φτιάξει μπαρδουνιώτικο, καπαμά, να φάμε και το βράδυ-βράδυ να πιάσουμε και κανα τραγούδι. Δούλευαν και τα τηλέφωνα, συγχροτούσαμε καλή παρέα. Κλείναμε το μαγαζί κι έμενε κυρίαρχος πια της βραδιάς ο Πότης, γιατί ο Πότης τραγούδαε καλά κι η κιθάρα στα χέρια του γινότανε παιχνίδι. Η ευχέρεια, η μελωδία του ήχου, οι συγχορδίες άφηναν να διαφανεί το αζεπέραστο ταλέντο του. Και το τραγούδι, καθώς το κρασί έφερνε το αποτέλεσμά του, άρχιζε. Και τραγουδούσαμε όλοι, αφήνοντας την πρωτοβουλία στον Πότη. Και λέγαμε δικά μας τρα-

γούδια και χαιρόμαστε. Κάθε τόσο παρεμβαλλόταν κι ένα τσάκισμα: «Δεν είναι μια, δεν είναι δυο στον ύπνο μου να μη σε ιδώ». Είχα παρατηρήσει πως ο Πόττης κάθε που κοβόταν ο στίχος, έβγαζε ένα δικό του: ωχ, που έδενε όμως και ομόρφαινε το τραγούδι. Η εύθυμη διάθεση διευρυνόταν και το ένα τραγούδι ακολουθούσε το άλλο. Κάποτε διακόπταμε το τραγούδι, σκουντράγαμε τα ποτήρια και αστειευόμαστε. Εκείνη η ώρα ήταν η αποκλειστική του Πόττη. Έστριβε λίγο την καρέκλα, αγκάλιαζε την κιθάρα. Εμείς σαν να μην υπήρχαμε και το σεβόμαστε αυτό. Αρχίζε τότε ένα δικό του τραγούδι, που το έλεγε σιγά μόνος του. Εμείς χαμηλώναμε την κουβέντα, σεβόμαστε τη στιγμή: «Πού νά 'σαι νά 'ρθεις το βράδυ αυτό που είμαι μόνος, μα τόσο μόνος». Τραγουδάει σιγά, μελωδικά και μεις αποφεύγαμε να τον συνοδεύουμε. Τον ακούγαμε μόνο. Έλεγε τέσσερα-πέντε τραγούδια λυπητερά, που μας φαίνονταν απόκοσμα. Μετά άλλαζε διάθεση και μας παρότρυνε: 'Όλοι μαζί. Τελειώναμε συνήθως αργά, γιατί δεν μας έκανε καρδιά να σταματήσουμε. Μας παίρνανε πρωινές ώρες και καταλήγαμε με το «Τώρα ημέρωσε, τώρα αυγή χαράζει».

Προχτές ήλθε ο Πόττης στο μαγαζί και φάνηκε πως κάτι ήθελε να μου πει. Το κατάλαβα αμέσως, γιατί μπερδεύε τα λόγια του: «Είχα πάει, που λες, αδελφέ (έτσι πάντοτε με προσφωνεί) στο Hamilton. Ήτανε ένας γάμος κι εκεί, λέει, είχε έλθει η θεία της νύφης από την Ελλάδα και την είδα, λέει, και έμεινα σα χαμένος. Και χάρηκα εγώ, χάρηκε και εκείνη και είπαμε, λέει, να συναντηθούμε στην Ελλάδα, για να γίνει αυτό που δεν έγινε πριν σαρανταπέντε χρόνια. Έχει κι αυτή χάσει τον άντρα της κι είναι μόνη. Και μου είπε: «Το έργο που δεν προφτάσαμε, Πόττη, ούτε στην αρχή να δούμε, ας το δούμε μαζί στο τέλος...». Συγκινήθηκα μόλις άκουσα αυτά. «Και που λες, αδελφέ (είχε λυθεί η γλώσσα του πια), της είπα πως πρέπει να πάμε και στη Ζερμπίτσα, να βάλουμε ένα κερί. Εκεί που τα είχαμε, χρόνια τώρα, πρωτοπέι. Και μου είπε: Βεβαιότατα! Ακούς, αδερφέ, βεβαιότατα». Κι ήταν σα μικρό παιδί ο Πόττης και τον χαιρόμουνα.

Είναι μέρες τώρα που στριφογυρίζει στο μυαλό μου η απόφαση του Πόττη. Το γεγονός αυτό με βοήθησε να κατανοήσω την πραγματικότητα καλύτερα και να ιδώ πόσο δίκιο είχε ο Πόττης. Φεύγει από μια χώρα που τον φιλοξένησε. Η πατρίδα του είναι άλλη. Και σ' αυτή επιστρέφει. Τον διευκολύνει και το γεγονός ότι η κόρη του, παντρεμένη τώρα, έχει εγκατασταθεί στην Τρίπολη. Στο καλό, Πόττη. Πήγαινε εκεί όπου σε πάει η μοίρα. Εκεί όπου μας περιμένουν σπίτια μανταλωμένα και κλειδιά παραδομένα.

Καλή αντάμωση, Πόττη!

Οδυσσέας
Toronto - Ontario

Ο Χριστόφορος που ήταν Χριστόδουλος

Κι έτσι κάποια μέρα του Μάρτη του 2001 συγκεντρωθήκαμε στο ναό της Αγίας Τριάδας, ομολογουμένως κάμποσοι κληρικοί και λαϊκοί, για να εκπληρώσουμε το τελευταίο χρέος προς το Χριστόφορο.

Παρακολουθώντας λοιπόν τη νεκρώσιμη ακολουθία ακούσαμε το διάκο και στη συνέχεια το Σεβασμιώτατο, να μνημονεύουν το δούλο του Θεού Χριστόδουλο. Ο παπα-Γιώργης, αντί να κάνει κίνηση διόρθωσης, το επαναλαμβάνει.

Στο τέλος της ακολουθίας ο Μητροπολίτης εξηγεί ότι στα «επίσημα χαρτιά», άρα και το βαφτιστικό του όνομα, ήταν Χριστόδουλος. Τώρα πώς μας προέκυψε Χριστόφορος ή Φόρης, άγνωστον.

Χριστόφορε, έγραψες και συ τη δική σου σελίδα στην ιστορία του Ξηροκαμπίου. Περπάτησες τους δρόμους του, ύψωσες τη φωνή σου συχνά, παραπονέθηκες, απήτησες, εργάστηκες όπως μπορούσες, έζησες. Προ πάντων «έφτιαχες κλειδιά». Ένα για τον καθένα μας. Υπήρξες λοιπόν ο κλειδαράς μας. Η ευκαιρία μας. Συγχώρεσέ μας, αν δεν σε πολυκαταλάβαμε.

Εμείς πάντως δεν έχουμε τίποτε να σου συγχωρήσουμε. Όμως εκεί που βρίσκεσαι τώρα, όπου δεν υπάρχουν ψυχές αγράμματα, με ειδικές ανάγκες, διαφορετικούς βαθμούς νοημοσύνης κ.τ.λ., δείξε τη μεγαλοψυχία σου για μας. Κατά βάθος όλοι οι Ξηροκαμπίτες σ' αγαπούσαν. Ίσως είχαμε μια δυσκολία να σου δείξουμε την αγάπη μας.

Σίγουρα είναι ελαφρύ το χόμα του Ξηροκαμπίου, που, κατά την επιθυμία σου, σε σκεπάζει.

Καλομοίρα Κουτσομπού-Κονίδη

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΙΧΑΛΑΚΕΑΣ

Ο Άνθρωπος — Ο Δικαστής — Ο Δημοκράτης

Ο αρεοπαγίτης Αντώνιος Μιχαλακέας, που νωρίς έφυγε από τον κόσμο τούτο και τώρα αναπαύεται στα χώματα της ιδιαίτερης πατρίδας του, τα Φιλιατρά, υπήρξε μια ξεχωριστή προσωπικότητα. Συγκέντρωνε τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του χαρισματικού ανθρώπου. Προσηγής και γελαστός. Με υψηλό ήθος και φρόνημα. Διανοούμενος πολίτης. Αξιοπρεπής και περήφανος σύζυγος και πατέρας. Με υψηλές κοινωνικές και πολιτιστικές ευαισθησίες. Σπουδαίος νομικός και άξιος δικαστής.

Ξεκίνησε ως Ειρηνοδίκης. Ήθελε να φτάσει στον τελευταίο, ξεκινώντας από τον πρώτο, βαθμό της δικαστικής ιεραρχίας. Έτσι ήταν σ' όλη τη ζωή του. Ήθελε να τελειώνει, κάθε τι που άρχιζε. Ήταν ορμητικός ποταμός, που ήθελε να φτάσει στη θάλασσα.

Στάθηκε για λίγα χρόνια στο χωριό μου, το Ξηροκάμπι. Και έλαμψε το Ειρηνοδικείο του Δήμου Φάριδος. Γέμισε ο τόπος μας από τη φωτεινότητα της δωρικής μορφής του. Και το γέλιο του τρανταχτό, συνόδευε τη δυνατή φωνή του, που έφτανε ως το ποτάμι μας την Ρασίνα κι ακόμη πιο πέρα ως το Ρωμαϊκό γεφύρι του 2ου αιώνα π.Χ., όπου του άρεσε να μαγεύεται από το κάλλος του τοπίου, pláthontas στη φαντασία του τις μικρές νεράιδες της τοπικής παράδοσης. Ένα πρωί, χαιρέτησε τους ανθρώπους και τα πουλιά και παίρνοντας μαζί τα όνειρά του, έφυγε από τη Σπάρτη και πήρε το δρόμο για τη Σύρο. Πρωτοδίκης στην Ερμούπολη.

Όταν οι «επαναστάτες» της 21ης Απριλίου 1967, όπως τότε ήθελαν να αυτοαποκαλούνται οι επίορκοι καταλυτές των ελευθεριών του λαού μας, πήγαν να τον συλλάβουν, με τα όπλα που τους είχε εμπιστευθεί η Πατρίδα, ο Αντώνης ήταν πάνω στην έδρα του μεταβατικού Πλημμελειοδικείου της Μυκόνου και δικάζε ποινικές υποθέσεις. Και τότε ακριβώς η Ιστορία διάλεξε την ώρα. Η Δημοκρατική Άμυνα, η αντιστασιακή οργάνωση των μετρημένων στα δάκτυλα των χεριών επιστημόνων, δικαστών και ανθρώπων του πνεύματος, έπαιρνε σάρκα και οστά. Και το μέλος της ο Αντώνης Μιχαλακέας γινόταν ο τιμητής της αξιοπρέπειας του Ελληνικού Λαού και της τιμής της Δικαιοσύνης και των λειτουργιών της. Η φωνή του ήχησε στεντόρεια και σείστηκε το στερέωμα του Ναού της Δικαιοσύνης. «Μην τολμήσετε. Δεν κατεβαίνω απ' εδώ πάνω, αν δεν τελειώσω το έργο μου». Λόγος μέγας που στη δωρική θα μπορούσε να αποδοθεί ως «Μολών λαβέ». Και ο γενναίος λειτουργός της Δικαιοσύνης ετέλεσε την τελευταία του λειτουργία. Ο Αντώνης είχε νικήσει νίκη μεγάλη, αλλά και ελπιδοφόρα γι' αυτούς που δέιλιασαν. Που φοβήθηκαν. Που υπέκυψαν. Και ταραχή κατέλαβε τους επίορκους και τους επιλήσμονες, όταν μαθεύτηκε το νέο.

Στο στρατοδικείο, όπου σύρθηκε μαζί με τον αδερφό του, επίσης δικαστή, και τους υπόλοιπους της Δημοκρατικής Άμυνας, ο Αντώνης υπήρξε γενναίος. Ήταν ο

Αντώνης της αντρείας (Λίνα Αλεξίου, Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 19.2.2001). Και τα οκτώ χρόνια κάθειρξη; Μία μικρή στιγμή. Μία στιγμούλα στη διαχρονικότητα του πνεύματος της ελευθερίας, που ποτέ δεν έπαυσε να ζεσταίνει τις καρδιές των πεινασμένων, των καταπιεσμένων και των αδικημένων. Ελάχιστο χρέος, στο χάρισμα της Δημοκρατίας που εξευγενίζει τον άνθρωπο και εξανθρωπίζει τη μοίρα του.

Τέσσερα χρόνια απομόνωση στις φυλακές της Κέρκυρας. Ένα χρόνο εξόριστος στο νησί Άγιος Ευστράτιος. Από εκεί δραπέτης στα παράλια της Τουρκίας. Πολιτικός πρόσφυγας στη Γαλλία. Και από τη μεταπολίτευση, ελεύθερος πολίτης στην Αθήνα.

Πιστός στα κελεύσματα της μοίρας του επανέρχεται στο Δικαστικό Σώμα ως Πρόεδρος Πρωτοδικών και αναλαμβάνει καθήκοντα αθλητικού δικαστή, χωρίς να δεχθεί, ο μόνος ίσως, τη χρηματική αποζημίωση που η Πολιτεία προσέφερε στους διωχθέντες δημόσιους λειτουργούς.

Στο Εφετείο Ναυπλίου, ο Αντώνης Μιχαλακέας ήταν ξεχωριστός. Σίγουρος για το λειτούργημά του. Ανθρώπινος και δίκαιος κριτής. Προσέφερε, θυσία στο βωμό της Δικαιοσύνης, ένα κομμάτι της ψυχής του σε συνεργάτες και συναδέλφους του. Σε δίκαιους και αδίκους. Και χαίρονταν ο Πολυζωίδης και ο Τερτσέτης, που τον έβλεπαν τα πρωινά χαμογελαστό στην είσοδο, γιατί ήξεραν πως το Εφετείο Ναυπλίου ήταν σε καλά χέρια.

Η πορεία του Αντώνη ήταν ανηφορική και δύσκολη. Αλλά δυνατός και ακούραστος δρομέας, όπως ήταν, έφτασε από νωρίς στον Άρειο Πάγο. Και δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε, πως, αν ο θάνατος δεν του έκλεινε το δρόμο, το ίδιο νωρίς θα έφτανε και στην προεδρία του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Δεν ξέρω, αν για την απώλεια του Αντώνη φτάνουν τα δάκρυα και η ανθρώπινη λύπη. Για την απώλεια, όμως, ενός ήρωα, τι θα μπορούσε να είναι αρκετό; Η διατήρηση ζωντανής της μνήμης του; Η μετά θάνατον απόδοση των ανάλογων τιμών; Κι η αναφορά στις πράξεις του;

Υπάρχει τρόπος να τιμηθεί ο σύγχρονος ήρωας Αντώνιος Μιχαλακέας. Τιμάμε σαν ήρωες των ημερών μας άλλους, γιατί σε κάποια ιστορική στιγμή έκαναν απλά το καθήκον τους. Γι' αυτόν που ξεπέρασε τα όρια του απλού καθήκοντος κι έφτασε στους χώρους των υψηλών ιδανικών, τι είναι το πρόπον;

Να τολμήσουμε μία δημόσια πρόσκληση; Ιδού πεδίο τιμής λαμπρόν για τους νομικούς και δικαστές της χώρας και κύρια της περιφέρειας του Εφετείου Ναυπλίου. Αλλά και για τις δημοτικές αρχές των Δήμων Σπάρτης και Φάριδος. Ο Αντώνιος Μιχαλακέας ξεκίνησε απ' εδώ. Ταϊγέτη όνόμασε την κόρη του. Και ο τόπος μας έχει ανάγκη από σύμβολα και ήρωες της Δημοκρατίας. Και θα είναι μοναδικός και ιστορικός ο συμβολισμός, ο Αντώνιος Μιχαλακέας σαν σύγχρονος ήρωας, να τιμηθεί πρώτα στη Σπάρτη: στον τόπο που, πριν από οπουδήποτε αλλού, γεννήθηκε η Δημοκρατία, όπως νεώτερες επιστημονικές έρευνες περίτρανα βεβαιώνουν.

Σπάρτη, 2-3-2001

Παναγιώτης Κομνηνός
Δικηγόρος

Επικήδειος για τον Γιώργο Μενούτη

από το γιο του Βασίλη εκ μέρους και των αδελφών του
Βίλλης και Πάολας

Καλοκαιριάτικη ημέρα διάλεξες, τη χθεσινή, Πατέρα.
Σαν ήλιος έφηνες, γεμάτος... ήρεμος κι ευτυχής.
Βροχή όμως ο ουρανός και τα δάκρυνά μας σήμερα.
Αυπημένοι εμείς όλοι, μα νεπερήφανοι
και μόνο καλές οι αναμνήσεις μας για σένα.

Δε θα μιλήσω, ανίκητε οπλαρχηγέ, για τα τόσα μετάλλια,
τ' αριστεία και τις περγαμηνές σου. Τα γράφει καλά η Ιστορία.
Την τακτοποίηση μαζί την κάναμε, θυμάσαι;

Μόνο δυο λόγια θε να πω σε Σένα απ' τα παιδιά σου.

Μέγα είναι το Ευχαριστώ, γιατί σκοπό σου είχες
μαζί με τη γυναίκα σου την πολυαγαπημένη:

Να είμαστε ελεύθεροι σεβόμενοι τους άλλους,
να υπηρετούμε τις αρχές και τις δικές σου αξίες,
να είμαστε απλοί και καταδεκτικοί με όλους,
να είμαστε πάντα ευθείς και ειλικρινείς σαν Σένα,
να μην μετρούμε αριθμούς μα το καλό στη μάχη,
και όταν θα μαλώνουμε, τα πάντα να χωράμε
με αγάπη και υπομονή σαν το παράδειγμά σου.

Να είμαστε ανιδιοτελείς,
όπως εσύ δε δέχτηκες τα τόσα που σου πρόσφεραν,
και τη στολή του Αξιωματικού κατάθεσες, όταν οι μάχες τέλειωσαν,
που χάρισες στους συναγωνιστές και το αυτοκίνητό σου.

Θα αγαπούμε και τ' άλλα σου παιδιά, τα δόση και τη φύση,
που τόσο συχνά Συ έτρεχες να σώσεις, να φροντίσεις.

Ατρόμητο λιοντάρι του Ταΰγετον...
περήφανε αϊτέ του Βερατίου...
ιδρυτή Συ τον Εθνικού Φρουρού της Λακωνίας...
μεγάλε Καπετάνιε και Οπλαρχηγέ...

Σε αποχαιρετούμε, Πατέρα. Την ευχή σου.

Στο καλό... Η Παναγιά μαζί σου.

Το παράπονο του μετανάστη

Ο ήλιος μες στην ξενιτιά ποτέ δε σε ζεσταίνει,
σου τσουρουφλίζει τα φτερά και την καρδιά μαραίνει.
Τα όνειρα που πλάσαμε όλα αυτά τα χρόνια
έγιναν πίκρες, βάσανα, χωρίς καμιά συμπόνοια.
Κατάρρα είν' η ξενιτιά χωρίς αμφιβολία
το ζούμε καθημερινά, άγχος, μελαγχολία.
Όσοι μας επισκέπτονται απ' τη γενέτειρά μας
Έλληνες λένε νά 'μαστε άξιοι της γενιάς μας.
Πολιτικοί, τραγουδιστές και άλλοι μορφωμένοι
μας λένε πρέπει νά 'μαστε πάντοτε ενωμένοι.
Θαυμάζουν τον Ελληνισμό της διασποράς, μας λένε,
με την υπηρεσία τους τα σωθικά μας καινε.
Όλοι μάς εγκατέλειψαν και τούτοι και εκείνοι
έμεινε η υποκρισία τους να παίρνει και να δίνει.
Αν κάποτε τολμήσουμε να πάμε στην πατρίδα,
εκεί μας κοροϊδεύουνε, χάνουμε την ελπίδα.
Ο πρώτος είν' ο ταξιτζής, που μας πουλάει πνεύμα
και αν θα διαμαρτυρηθείς σε πέταξε στο ρέμα.
Αν τύχει και τις κρατικές τις πόρτες τις χτυπήσεις,
στα πόδια σε στεγνώνουμε μέχρι να απαυδήσεις.
Κι εκεί που έχεις τον καημό πίσω για να γυρίσεις,
παντοτεινά σε διώχνουνε, όσο κι αν βλαστημήσεις.

Δημήτρης Χ. Αμοιρίδης
Μελβούρνη Αυστραλίας

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Για τη συνέχιση της έκδοσης της «Φάριδος»: Παντελής Χρυσικός (1.500), Παναγιώτης Παναγάκος (1.000), Δημήτριος Μανωλάκος (2.000), Σπύρος Δουκόςγιαννης (1.500), Αναστάσιος Τζανέτος (1.000), Κυριάκος Κουντούρης (1.000), Λούλα Σολωμού (2.000), Τρις Καπάκου (2.000), Παναγιώτης Σαχλάς (5.000), Τασία Καρκαμπάση (1.000), Πολυζώης Σωτηράκος (2.000), ιερέας Γεώργιος Λάτσης (2.000), Παναγιώτης Καρκαμπάσης (1.000), Κυριάκος Κουμουστιώτης (1.000), Ιωάννης Κανακάκης (1.000), Κων/νος Σταρόγιαννης του Πανάγου (1.000), Γεώργιος Μιχαλάκος (2.000), Μενέλαος Κονίδης (2.000), Σούλα Παναγάκου (1.000), Παναγιώτης Παναρίτης (1.000), Σταύρος Μυλωνάκος (3.000), Σταύρος Σαραντάκος (1.000), Γεώργιος Δριμπέλας (5.000), Ιωάννης Καπετανάκος του Δ. (20.000), Γεωργία Τάρταρη (5.000), Χρήστος Φεγγαράς (2.000), Ηλίας Ματθαίος του Γ. (10.000), Παναγιώτης Βορβής (5.000), Χρήστος Στούμπος (5.000), Λούης Ματθαίος - Ευάγγελος Καπετανάκος και Παναγιώτης Ματθαίος (75 δολ. Αμερικής), Δημήτριος Διακουμόπουλος (3.000).

Της αγοράς

Μια βόλτα από την αγορά μπορεί να σε πείσει για το περιεχόμενο των συζητήσεων που λαμβάνουν χώρα στα ημιφωτιζόμενα τραπέζια, όταν οι Ξηροκαμπίτες αναπαύονται πίνοντας καφέ και σχολιάζουν την επικαιρότητα χωμένοι στις καρέκλες.

Το θέμα για κάποιο Ξηροκαμπίτη που έφυγε, σχετικά πρόσφατα, από τον κόσμο τούτο. Συντηρητικός άνθρωπος, έζησε στο περιθώριο πίνοντας ως τελευταία νερό από τη βίκα και ασκώντας την ελαιοκομική με τον πιο παραδοσιακό τρόπο. Κάποτε ένας περαστικός τον είδε να παλεύει μ' ένα κλαδευτήρι πάνω στην ελιά να κόψει ένα χοντρό κλαδί, και του φώναζε: «Με το κλαδευτήρι δεν κλαδεύουνε τώρα. Υπάρχουν πριόνια, αλυσοπριονα». Κι εκείνος τον αποπήρε: «'Αντε πάγαινε, ρε. Το πριόνι είναι σύνεργο του κλέφτη». Προφανώς επειδή δεν κάνει θόρυβο. Και έμεινε στην ελιά να τσακανάει με το κλαδευτήρι όλη μέρα. 'Αλλη φορά, θέλοντας να τον πειράξει ένας νεαρός του είπε: 'Εχω μάθει, μπάρμπα Πότης, πως στα νιάτα σου είχες επιτυχίες με το γυναικειό φύλο. Κι ο μπάρμπα Πότης διαγράφοντας κύκλους με το δεξί του χέρι συμπλήρωσε: Είχενα κάμει εγώ, κουρί μου, πού να σου μολογάω τώρα!

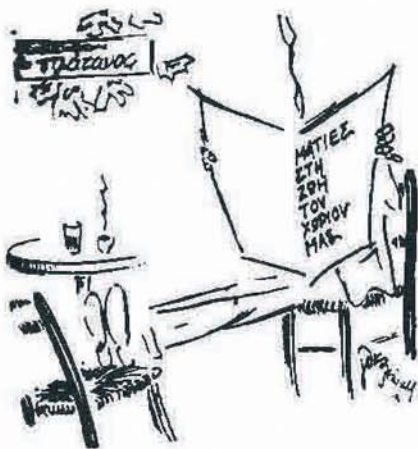
'Εγινε γνωστό, ποιος ξέρει πώς και πότε, ότι ο δεσπότης κάλεσε έναν ιερέα της περιοχής, που συνέβαινε να εκτρέφει και κάποια ζωντανά, για ενημέρωση. Μόλις κάθισε ο ιερέας στην καρέκλα, ο δεσπότης τον ρώτησε: «Πώς τα πας, παπά μου, με το ποίμνιό σου;» Κι ο παπάς απάντησε: «Χρονιά κι αυτή, Σεβασμιώτατε, να πάει και να μην έρθει. Τα μισά μαρκαληθήκανε. Τ' άλλα μισά μείνανε στέρφα». Ο ιερέας έμπλεξε τα ποίμνια κι ο δεσπότης έμεινε άφωνος.

B. X. + H. M.

ΣΥΜΠΤΩΜΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ

Η κατωτέρω πινακίδα είναι αναρτημένη στον εξωτερικό τοίχο του καταστήματος Μίμη Κουμουτσίδα στο Ξηροκάμπι· στόχος της η ενημέρωση των Βουλγάρων που έχουν εγκατασταθεί στο χωριό και απασχολούνται σε αγροτικές κυρίως δουλειές.

ΞΗΡΟΚΑΜΠ

ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ

Το ζεύγος Βίκτωρας Βλαχογιάννης και Μαρία Καραμπέλα απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Πέτρος Διαμαντάκος και Χριστοφίλη Σταυράκου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Σταύρος Γ. Αραχωβίτης και Αθανασία Αντωνίου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Χρήστος Κονίδης και Σοφία Πανούλη απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Κώστας Κοκκορός και Δήμητρα Παπαδοπούλου απέκτησε κορίτσι.

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσαν οι: Ουρανία Λεονταρίτη σύζυγος Βασιλείου ετών 84, Μαρία Πλαϊνού χήρα Γεωργίου ετών 81, Αγγελική Σταρόγιαννη σύζυγος Γεωργίου ετών 88, Γεώργιος Μενούτης του Βασιλείου ετών 86, Παναγιώτης Κυριακάκος του Νικολάου ετών 89, Σωτήριος Μαστοράκος του Αναστασίου ετών 89, Χριστόδουλος Μηλιδώνης του Γεωργίου (Χριστόφορος) ετών 72, Παρασκευή Κομνηνού του Ιωάννη ετών 82, Παναγιώτης Ρουμάνης του Σωτηρίου ετών 84, Θεοδόσιος Νικολαΐδης του Βασιλείου ετών 85, Αικατερίνη Λεονταρίτη σύζυγος Σταύρου ετών 87, Δημήτριος Δικαιάκος του Παντελή ετών 85, Χρήστος Δ. Πουλάκος (Toronto) ετών 72.

ΠΑΛΑΙΟΠΑΝΑΓΙΑ

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσαν οι: Παναγιώτης Γιαλελής του Γεωργίου ετών 84, Γεώργιος Σγουπάκος του Δημητρίου ετών 87.

ΑΝΩΓΕΙΑ

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσαν οι: Παναγιώτα Σταθάκου χήρα

Τα νέα μας

Γεωργίου ετών 87, Παναγιώτης Σταθάκος του Λεωνίδα ετών 57, Δημήτριος Κούτρος του Νικολάου ετών 93, Βασιλική Θεοφιλάκου του Γεωργίου ετών 73, Βασιλική Λαμπράκου σύζυγος Παναγ. ετών 71.

ΛΕΥΚΟΧΩΜΑ

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσαν οι: Ελένη Λιακάκου σύζυγος Ευαγγέλου ετών 74, Νίκη Δημακάκου σύζυγος Νικολάου ετών 75.

ΛΙΑΝΤΙΝΑ

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσαν οι: Παναγιώτα Νικολακάκου χήρα Επαμεινώνδα ετών 92.

ΔΑΦΝΗ

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσαν οι: Βασίλειος Αναστασάκος (Κόζης) του Παναγιώτη ετών 86, Πότα Τρουγκάκου χήρα Παναγιώτη ετών 91, Ευθυμία Βουραζέλη χήρα Γεωργίου ετών 86, Μαρίκα Ζορμπά σύζυγος Δημητρίου ετών 80.

ΓΟΡΑΝΟΙ

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσε η Αργυρώ Δούκα χήρα Γεωργίου ετών 85.

ΠΟΤΑΜΙΑ

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσαν οι: Ανθούλα Καλογερά του Γεωργίου ετών 90, Ευστράτιος Πιλαγιάνης του Σταύρου ετών 87.

ΑΡΝΑ

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσαν οι: Ευγενία Βαφάκου χήρα Δημητρίου ετών 96, Μαρίнос Κούλης του Γεωργίου ετών 74, Γιαννούλα Δρογκαρή χήρα Μιχαήλ ετών 95, Αναστάσιος Λιούννης του Ιωάννη ετών 93, Χαρίλαος Α. Προκοπίδης ετών 95 (Ζυρίχη Ελβετίας).

ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΘΑΝΑΤΟΙ

Απεβίωσαν οι: Μαρία Πατσάκου του Δημητρίου ετών 92, Γεωργία Κατσούλη χήρα Γεωργίου ετών 96, Δημήτριος Πατσάκος του Ιωάννη ετών 94.